

LA GRAMÁTICA CATALANA (1796-1829)
DE JOAN PETIT I AGUILAR: ESTUDI I EDICIÓ

Jordi Ginebra i Serrabou

Tesi presentada per a l'obtenció del Grau de Doctor, dirigida
pel Dr. Joan Solà i Cortassa

Universitat de Barcelona
Divisió VII
Facultat de Filosofia i Lletres de Tarragona
Departament de Filologia
abril de 1991

1.2. Joan Petit i Aguilar. Vida i obra

1.2.1. Joan Petit i la posteritat

Encara que no és habitual comentar abans la fama pòstuma d'una persona que les seves dades biogràfiques, ho faré així perquè en el cas de Petit -del qual no hi ha notícies coetànies- penso que serà més clar i ordenat, i evitarà que en la part estrictament biogràfica hagi de fer continuament referència a dades i circumstàncies que haurien quedat aclarides del tot només en un apartat posterior.

Quan Petit i Aguilar va morir, els erudits barcelonins sensibles a la llengua catalana segurament no tenien coneixement dels seus treballs gramaticals i lexicogràfics, ja que cal suposar que, altrament, el seu nom hauria aparegut a les Memorias para ayudar a formar un diccionario critico de los escritores catalanes (1836) de Torres Amat. Els papers de Petit se'ls degué quedar la família i no es van fer conèixer -o tornar a fer conèixer, si algú n'havia tingut notícia- fins l'any 1838 o 1839, gràcies a Ignasi Petit i Riera, nét de Petit i Aguilar.

Ignasi Petit i Riera, metge de Sant Feliu de Codines, va ser l'intim amic de joventut de Pau Piferrer, amb el qual va mantenir una correspondència que va ser recuperada i publicada un segle després per Alfons Par (1933-1936). Per les cartes que

Piferrer envia a Petit i Riera des de Barcelona -les úniques conservades i editades per Par-, podem saber el següent. Ignasi Petit i Riera devia fer arribar pels volts de 1838 o 1839 la gramàtica "y demas adjuntos" del seu avi a Piferrer, però aquest no li'n devia comentar res. El 22 de maig de 1839 Piferrer li escriu tornant-li a demanar la gramàtica, i li explica que ara té relació amb gent que hi pot opinar. Afegeix que la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona ha elaborat un diccionari d'autors catalans -suposem que el de Torres Amat-, on es podria fer aparèixer l'autor de la gramàtica, i que alguns acadèmics s'han interessat per l'existència d'aquesta obra (veg. Par, 1933-1936: 176).

En una nova carta, del 14 de juny del mateix 1839, Piferrer fa saber a Petit que ja ha rebut la gramàtica i que l'ha mostrada a l'acadèmic Jaume Ripoll, i que aquest "al cabo de muchos dias de ecsamen me ha elogiado en extremo varios pasages, reprendiendo algunas innovaciones desconocidas á nuestros antiguos escritores y poetas, concluyendo que era una obra de un trabajo inmensc y de mucha erudicion y filosofia". El judici del canonge Jaume Ripoll és el primer judici de l'obra de Petit que conec. Piferrer demana també a Ignasi Petit que li faci arribar les dades del seu avi, per tal de fer-lo sortir a l'esmentat diccionari d'autors catalans (és a dir, al que després seria el Suplemento de Corminas), i li parla d'una possible edició de la gramàtica, encara que afegeix que de moment no n'ha parlat amb ningú (veg. Par, 1933-1936: 177-178). No s'hi torna a referir en cap altra carta.

Els bons oficis de Pau Piferrer i Jaume Ripoll són, doncs, la causa que Joan Petit i Aguilar aparegués al Suplemento (1849) de Corminas, i hem de pensar que la informació que hi figura prové, per tant, de la seva família. En aquesta obra (p. 201) es diu que Petit va néixer a Sant Feliu de Codines el 24 de desembre de 1762, i que va publicar una Ortografia catalana ("en 8º, 1 cuadº"), una Disertación..., un Diccionario poético, una Gramática catalana i l'obra de teatre Redempció del llinatge humà. Com es pot veure, ni degué haver algun malentès en la tramesa de les dades, ja que, contràriament al que diu Corminas, aquests treballs no havien estat editats.

Tot i que el Suplemento havia informat de l'existència de la gramàtica de Petit, els escriptors i filòlegs de la Renaixença no s'hi degueren fixar o no els va interessar, i de fet, que jo sàpiga, cap autor no s'hi va referir. No és fins al tombant de segle que es torna a saber alguna cosa d'aquesta gramàtica, gràcies a Antoni Elias de Molins. Aquest erudit, que buscava dades per elaborar un diccionari d'autors catalans del XVIII -que no s'arribà a editar-, va poder posar-se en contacte amb Josep Petit, descendent de Petit i Aguilar i propietari llavors del manuscrit, i va donar-ne notícia en un breu article, intículat Gramáticas catalanas inéditas del Siglo XVIII i publicat el 1901.

En aquest article (Elias, 1901: 242), l'erudit i bibliògraf barceloní va donar el títol de la gramàtica en castellà, va

indicar que el pròleg era datat el 20 de novembre de 1796, va descriure'n breument un manuscrit en foli de 363 fulls i 12 pàgines preliminars (que, com veurem després, ha de ser el ms. 1128 de la Biblioteca de Catalunya) i en va transcriure alguns paràgrafs.

Després de la d'Eliar de Molins, la primera informació nova sobre Petit va aparèixer el 1936, a l'epistolari entre Pau Piferrer i Ignasi Petit i Riera publicat per Alfons Par (1933-1936), el contigut del qual ja he detallat abans (1).

Dos anys més tard que haguessin aparegut aquestes dades, va referir-se a Petit Josep M. Miquel i Vergès, en el seu extens estudi sobre la filologia en la Decadència (1938: 101, 129-131, 154-155). Miquel i Vergès no va arribar a veure cap obra de Petit, i sembla que va obtenir tota la informació que en va donar d'Eliar i de Corminas, i que no utilitzà les dades aportades per Alfons Par. Miquel i Vergès és, però, el primer que va pensar en la possible relació de Petit amb la famosa polèmica lingüística del "Diario de Barcelona" (pp. 129-131), idea que va rebutjar pel fet que suposava que el metge residia a Sant Feliu quan aquesta va tenir lloc.

Després de la guerra (1946) el pare Andrés de Palma de Mallorca va redactar una extensa història de Sant Feliu de Codines (1946: 450), on es poden trobar, disperses, algunes

(1) En el treball d'Alfred Opisso sobre metges literats catalans, publicat el 1923 per la Reial Acadèmia de Bones Lletres, no es fa cap al·lusió a Petit.

dades biogràfiques de Petit. Aquestes dades -poques, de tota manera- no han estat aprofitades pels estudiosos posteriors, i -curiosament- tampoc no les va aprofitar el mateix Andrés de Palma, el qual inseria, a l'apartat sobre escriptors de sant Feliu, una nota sobre Petit (1946: 450) en què donava informació obtinguda només de Corminas i de Far.

Els manuscrits de Petit, que, com hem vist, la família encara posseïa el 1901, devien ser lliurats a la Biblioteca de Catalunya mig segle després, el 1954, ja que en el ms. núm. 1757 hi ha inserida una nota anònima, de dos fulls, escrita a mà, signada el 6 de juliol de 1954, on es fa relació d'algunes dades biogràfiques de Petit i dels seus descendents fins a aquell any. És possible que el donant fos l'autor mateix de la nota, i que l'un i l'altre fossin Josep M. Petit i Freixas -últim personatge relacionat a la nota-, ja que s'hi indica que en aquell moment -1954- aquest metge, casat i sense fills, dirigia una residència per a nens malalts a La Garriga.

L'any 1958 va parlar de Joan Fetit el professor Jordi Rubió i Balaguer (1986 [1949-1958]: 37, 239). Rubió coneixia les dades que havien aparegut a Corminas, Elias, Far i Miquel i Vergès. Va fer la hipòtesi que l'obra gramatical i lexicogràfica del metge vallesà potser no va ser aliena a l'interès de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona per la llengua catalana en la darrera dècada del XVIII (p. 37), i va ser el primer a fer saber que la Biblioteca de Catalunya custodiava papers de Petit (els ms. 1126, 1127, 1128 i 1758),

que, com he dit, devia fer poc temps que hi eren. Rubió també va indicar que en el núm. 498 del catàleg núm. 10 d'"El Bibliófilo Español y Americano" de Josep Porter s'havia ofert a la venda una Gramàtica catalana predispositiva per a la més fàcil intelligència de la Espanyola y Llatina. Any 1829 del doctor Joan Petit, de més de mil pàgines (p. 239) (2).

Després de Rubió és Antoni Comas (1972, vol. V: 216-217, 220) el següent que s'hi va referir, però molt breument. Comas (vol. V: 220) dóna també la llista d'alguns dels manuscrits de Petit conservats a la Biblioteca de Catalunya (núms. 1129, 1126, 1127 i 1758) -els mateixos que Rubió-, però estranyament afirma que el seu Diccionari Poètic -que és el ms. 1127- sembla que s'ha perdut (Comas, 1972, vol. V: 216). També va fer notar que Petit redactava la seva gramàtica el mateix any que va tenir lloc la famosa polèmica del "Diario de Barcelona", però no va arribar a emetre cap opinió sobre si hi va participar.

L'últim estudiós que s'ha ocupat de Petit ha estat Mila Segarra (1985b: 94-101 i passim), que n'ha estudiat la teoria ortogràfica i ha mirat de demostrar que el metge vallesà sí que va intervenir -contràriament al que suposava Miquel i Vergès- en la polèmica del "Diario de Barcelona" de 1796.

Cal assenyalar, finalment, que en el llibre Aportació a l'estudi social de la medicina a Catalunya. 1768-1827 (1975),

(2) Rubió no es va referir, en canvi, al ms. 1757, que és el de la nota biogràfica. Aquest manuscrit és de fet un llibre imprès, on hi ha enganxats, a més de la nota, altres papers de Petit.

de Josep Danon i Bretos, i en el Diccionari biogràfic de metges catalans (1982), de Josep M. Calbet i Jacint Corbella, hi alguna dada inèdita sobre Petit i Aguilar i sobre altres membres de la de la seva família, desconnectades, però, de la seva rellevància com a gramàtic català del XVIII. D'altra banda, Albert Rossich va examinar el 1979 els manuscrits del Diccionari poètic de Petit i va descobrir-ne un de nou, custodiat també a la Biblioteca de Catalunya (Rossich, 1979: 31).

Els col·laboradors d'enciclopèdies, manuals de divulgació i diccionaris biogràfics sembla que han utilitzat bàsicament la informació de Corminas, Miquel i Vergès, Rubió i Comas. Això ha fet que les dades sobre les obres de Petit no sempre siguin coherents -recordem que Corminas escrivia que Petit les havia publicades i Comas que n'hi havia de perdudes-, i que el lector no acabi de fer-se'n una idea clara. Aquesta confusió -que no crec que calgui detallar- ha arribat fins al dia d'avui.

1.2.2. Vida i obra de Joan Petit

1.2.2.1. Dades biogràfiques

Sabem molt poques coses de la vida de Joan Petit i Aguilar. Va néixer a Sant Feliu de Codines i va ser batejat el 24 de desembre de 1752, com consta al llibre de baptismes de l'Arxiparroquial d'aquesta localitat (3). Pel que degué ser un error

(3) Bautismos. Libro 40. De 1746 a 1770, p. 50r. No s'hi diu la data de naixença, però degué ser el mateix dia del baptisme o, en qualsevol cas, uns dies abans. El cognom és escrit amb a: Patit. Agraeixo a mossèn Joan Nesplé l'ajut en la consulta d'aquests documents.

de la família, la data de naixement que s'ha tramès és la de 24 de desembre de 1762, que és la que figura al Suplemento de Corminas i a la nota al·ludida abans del ms. 1757 de la Biblioteca de Catalunya. Va morir al seu poble el 15 de novembre de 1829, a l'edat de setanta-set anys, i va ser enterrat dos dies després a la tomba de "Casa al Metge" de l'església parroquial (4).

Joan Petit i Aguilar pertanyia a una família de metges. Havien estat metges el seu besavi i el seu avi. Ho va ser el seu pare, Josep Petit i Vila. I serien metges el seu fill, Joan Petit i Teixidor; el seu nét, Ignasi Petit i Riera; el seu besnét, Miquel Petit i Pons; i el seu rebesnét, Josep Maria Petit i Freixas (5).

Joan Petit i Aguilar va estudiar a la Universitat de Cervera, i hi va obtenir els graus de Llicenciat i Doctor en Medicina el mateix any, el 1775 (6). Es va casar amb Teresa

(4) Arxiu Parroquial de Sant Feliu de Codines, Defunciones, Libro 69. De 1812 A 1770, p. 64r. El cognom, en aquest registre, és escrit amb e: Petit.

(5) Aquesta informació prové de l'esmentada nota anònima de dos fulls del ms. 1757 de la Biblioteca de Catalunya, que conté altres informacions sobre la família. Algunes d'aquestes dades poden confrontar-se amb altres fonts, com ara l'esmentada Historia de la Villa de San Feliu de Codines (1946) del pare Andrés de Palma de Mallorca (pp. 335 i passim), i els esmentats treballs d'història de la medicina de Danon i Bretos (1975: 75) i Calbet-Corbella (1982: 199), on hi ha sobretot dades relatives als estudis universitaris i a la professió mèdica de la família. També amb l'Arxiu de la Universitat de Cervera.

(6) Veg. l'apèndix: "Lista de graduados (licenciados y doctores) de 1762 a 1797" de la tesi doctoral de Joaquim Frats (1987: 910). Danon (1975: 75) fa referència a un Joan Petit revulsiat el 15 d'abril de 1821 pel Protomedicat de Catalunya, el qual havia reclamat a Madrid el títol, enviant-hi l'expedient

Teixidor, de Mataró. Sembla que sempre va viure i va exercir la seva professió a Sant Feliu. Degué ser una persona amb inquietuds literàries, científiques i fins i tot polítiques, ja que, a banda de la seva obra gramatical i lexicogràfica, va escriure un drama sobre la Passió de Jesucrist, en català, i com a mínim dues memòries en castellà sobre temes mèdics. Una, sobre la manera de guarir la malaltia del trismus nascentium, va ser presentada a la Real Academia Médico-Práctica de Barcelona per optar al premi de la medalla d'or que s'adjudicava en la junta pública de 23 de març de 1795 d'aquesta institució. Tot i que el treball de Petit era l'únic presentat, el premi va ser declarat desert, ja que, segons la Junta, no desenvolupava el tema proposat. Amb tot, es va fer una menció honorífica de la memòria de Petit (7). De l'altra, intitulada Reparo á las malas calidades, que la academia médico-práctica de Barcelona atribuye al yeso parrell, només sabem que la va escriure (veg. Corminas, 1849: 201).

A més, Petit va ser nomenat l'11 de febrer de 1800 regidor del primer consistori municipal de Sant Feliu, quan Carles IV

original. Deu ser, però, Joan Petit i Teixidor -fill de Petit i Aguilar-, nascut l'any 1788, que el 1817 havia estat revalidat i el 1821 encara no havia rebut el títol de Madrid (cfr. Arxiu de la Universitat de Cervera, caixa 104, lligall sense paginar; i lligall 687, 15). El lligall on presumiblement hi havia l'expedient de Petit i Aguilar (caixa 92 de l'Arxiu de la Universitat de Cervera) està pràcticament desfet i és il·legible.

(7) Veg. les Memorias (1798) de la Real Academia Médico-Práctica de la Ciudad Barcelona, pp. XVII-XIX. També donen notícia d'aquesta memòria Calbet-Corbeila (1982: 199), però sense explicar-ne les circumstàncies.

va concedir a la població l'exempció de la jurisdicció de la baronia de Montbui (veg. Palma de Mallorca, 1946: 215, 219, 239 i passim). L'any 1809 n'era síndic procurador i regidor (ib.: 184). També va ser elegit "obrer" (administrador) de l'església parroquial en els anys 1801 i 1812 (ib.: 148) (8).

No sabem gairebé res més sobre la vida del metge vallesà. Lògicament, el que més ens interessa seria poder determinar si mantenia relacions amb els cercles erudits i il·lustrats de Barcelona, d'una banda per acabar de confirmar si va participar el 1796 en la famosa polèmica ortogràfica del "Diario de Barcelona", i de l'altra per saber si va ser a causa d'aquestes relacions que va emprendre la seva labor gramatical i lexicogràfica. Sobre aquesta qüestió hi ha una sèrie de dades i incògnites, que miraré d'exposar tot seguit, difícils d'ordenar i aclarir.

1.2.2.2. La polèmica del "Diario de Barcelona"

Em referiré primerament a la polèmica ortogràfica de 1796 del "Diario de Barcelona". Aquesta polèmica, com se sap, va ser descoberta i editada per Diaz-Plaja (1977) i ha estat comentada per diversos autors. El primer a plantejar-se la possible participació de Petit va ser Miquel i Vergès (1974), que rebutja la idea perquè va suposar -amb encert- que Petit era

(8) El llibre del pare Palma de Mallorca no conté més informació sobre la vida de Joan Petit, però, pel que diu, sembla que se'n podria trobar als arxius parroquial i municipal de Sant Feliu.

metge i vivia a Sant Feliu. La raó no pot considerar-se poderosa, però ni Comas (1972), ni Miracle (1973) ni Jorba (1979), que parlen amb un cert deteniment de la polèmica, no van tornar a considerar la participació de Petit. Ho va fer, en canvi, Segarra (1985b).

Aquesta autora, que també ha fet notar que la gramàtica de Petit és contemporània a la polèmica, es basa en les coincidències en ortografia i en algunes afirmacions generals d'un dels polemistes -"Mosén Henric Porug"- i Joan Petit i Aguilar (Segarra, 1985b: 113-116). No crec que calgui repetir tots els raonaments de Segarra, però potser sí que té interès que digui que les seves reflexions -de caire estrictament filològic- són reflexions argumentades i fan versemblant que Petit s'amagui sota el pseudònim "Mosén Henric Porug" i, a parer meu, potser també sota el pseudònim "El Niño", atesa la proximitat dels raonaments de l'un i l'altre, la coincidència en les seves propostes ortogràfiques i, com ja va fer notar Segarra, el fet que Ballot insisteix en la relació entre "Porug" i "El Niño", alguna vegada fins i tot com si els identificués (9).

79) Encara que ara per ara es tracta d'una conjectura, Petit podria amagar-se rere una traducció del seu cognom (Petit = Niño). Cfr.: "Bien se conoce, Señor Niño" [= Sr. Petit] (Díaz-Plaja, 1973: 197); 'Yo aunque soy Niño' [= Petit] (ib.: 196). Amb tot, les inicials D.J.S. que acompanyen la denominació "El Niño" quedarien sense explicar. D'altra banda, Segarra (1985b: 114) fa notar que hi ha dos paràgrafs, un de la gramàtica de Petit i un de la polèmica, molt semblants, i opina que això reforça els seus raonaments d'identificar Petit amb "Mosén Porug". Són els següents: "sensu pròpiament la escritura una imatge de las palabras, com a estas ho són dels pensamientos, apar que las Letras y els Sonidos deurian tenir entre sí la més perfeta correspondència" (p. 12v). I pues siendo las letras de una escritura, representación de las

Hi ha altres dades que, si no confirmen, almenys fan versemblant que Petit hi participés. Una, lògicament, és la data del pròleg de la gramàtica de Petit (20 de desembre de 1796). Atès que la data es la mateixa que la de la polèmica, seria creïble que el metge pensés a redactar-la com a conseqüència de la confrontació erudita, per refermar les seves tesis. És clar que això és una simple hipòtesi que ara per ara té la força de la conjectura. També podria pensar-se -i això, però, no afecta poc ni molt la seva participació en la polèmica- que havia començat a redactar la gramàtica abans que es defer més el debat periodístic i que per això es va sentir empès a prendre-hi part.

D'altra banda, en la post-data de la seva gramàtica Petit fa saber que un amic seu li va regalar la gramàtica catalana de Baillet, i que li va dir "Que la llegis bé" (p. 7v) (subratllat de Petit), i això pot fer pensar que aquest amic podia conèixer les relacions d'antistat o enemistat de Petit i Baillet. Del fet que, un cop ja haver llegit l'obra de Baillet, Petit concebés la idea d'escriure una "Direcció Epistolar" (p. 7v) avisant els catalans dels errors que contenia, podria deduir-se que el metge vallesà coneixia aquest gènere polèmic o l'havia

palabras, com estas lo son de los pensamientos; las letras y sus sonidos deben tener entre sí la más perfecta correspondencia" (Segarra, 1955b: 114). Crec, però, que aquesta prova és flua, ja que l'un i l'altre ho podien haver obtingut de l'Ortografia (1792) de l'Española: "porque siendo propiamente la escritura una imágen de las palabras, com estas lo son de los pensamientos, parece que las letras y los sonidos debieran tener entre sí la mas perfecta correspondencia" (RAE, 1792: 3).

utilitzat.

Altrament, la pregunta és obligada: què pensava fer Petit amb la seva "Disertació"? El metge vallesà explica que havia fet arribar la seva "Disertació" a un fill seu que vivia a Barcelona perquè la copiés amb bona lletra i la trametés a l'amc que li havia regalat la gramàtica de Ballot, i que, mentre el fill ho feia, "per una grand casualidad" (p. 3v), el prevere barceloní el va veure i va indicar-li que digués al seu pare que ja s'havia adonat que la seva gramàtica contenia errors, i que li demanés que "nò mogués res fins y á tant, que ell hagués fèt sa deguda correcció" (p. 3v) (subratllat de Petit). D'ací potser caldria deduir que Ballot coneixia Petit i sabia que podia "moure alguna cosa" en contra seu (10).

En qualsevol cas, ara per a a no podem anar més enllà. La participació de Petit en la polèmica del "Diario de Barcelona" és versemblant, però encara no podem afirmar que sigui un fet. Si es confirmés mai, a més de saber el nom d'un altre dels participants en el famós debat periodístic, tindrem també més elements de judici per poder parlar de la relació de Petit amb els cercles interessats per la llengua catalana en 1815 a Barcelona de la darreria del XVIII.

~~~~~
(10) Joan Petit i Teixidor, fill de Petit, practicà la medicina amb el seu pare i el 1815 -l'any de l'aparició de la Gramàtica y apologia de Ballot- va cursar la medicina clínica a la Real Academia Médico-Práctica de Barcelona (cfr. caixa 104 de l'Arxiu de la Universitat de Cervera, lligall n.º 685, 15). És versemblant que la "Disertació" fos escrita el 1815, i que aquest fos el fill que vivia a Barcelona i l'havia de copiar.

1.2.2.3. Petit i els cenacles erudits de Barcelona

Pels treballs dels estudiosos sembla que pot afirmar-se que en la darrera dècada del XVIII hi va haver a Barcelona un cert interès erudit per la llengua catalana, interès del qual són mostres la mateixa polèmica al "Diario de Barcelona", els diferents discursos sobre el català pronunciats a la Reial Acadèmia de Bones Lletres i diverses iniciatives lexicogràfiques (11). Lògicament, per completar la presentació de la personalitat de Petit, és normal que ens demanem si el metge vallesà va tenir alguna relació amb aquests cenacles erudits sensibles al català, també per poder determinar si, com pensa Rubió (1986 [1949-1958]: 37), la iniciativa gramatical de Petit n'és d'alguna manera deutora.

Malauradament, no tenim cap constància d'aquesta relació, i tot el que en puguem dir es mou en el terreny de les hipòtesis. D'una banda, com hem vist, Petit podria haver participat en la polèmica del "Diario de Barcelona", i en l'avaluar la idea d'aquesta relació, ja que, com recondeva Miracle (1976: 22) fa uns anys, a la Barcelona del 1796 les persones il·lustrades es devien conèixer molt bé, anant totes. De l'altra, sabem que el metge setcentista havia tingut algun contacte amb la Real Academia Médico Práctica de Barcelona i, per la lectura de la gramàtica de Petit, sembla que estava prou al dia del que en feia a la Reial Acadèmia de Bones Lletres (12).

-----
(11) Veg., per exemple, Comas (1972), Jorba (1979), Colom-Soberanas (1986) i Marçet-Solà (Rep.).

(12) Petit sabia, entre altres coses, l'any que havia mort

és lògic, a més, que l'estudiós d'avui es demani qui era l'amic de Petit que li va regalar la gramàtica de Ballot advertint-lo que la llegís bé; quina va ser la "grand casualidad" que va fer que Ballot veies com el seu fill copiava la "Disertació", i si, de fet, l'encontre del fill de Petit amb Ballot no podia ser previsible; i, en definitiva, si els erudits barcelonins del moment sabien que el metge de Sant Feliu havia escrit una gramàtica catalana.

El fet que Petit no figurés en les Memorias de Torres Amat pot fer pensar que el metge vallesà no va ser conegut a Barcelona. En rigor, també podria pensar-se que ell va mirar de seguir la vida intel·lectual barcelonina des de Sant Feliu com a espectador, que les seves aficcions gramatical, lexicogràfica i literària no van arribar a transcendir-ne, en un sentit familiar i local.

1.2.3.4. Obres de Joan Petit

a) Obra de tema lingüístic

1. Gramàtica Catalana. Cal conservar t es manuscrits.

A. Gramàtica Catalana Pre-dispositiva per a la més fàcil Inteligencia de la Española y Llatina. Dispusada En forma de Pregunta, y Resposta, Per un Pare que des dja enseñar á sus filla el modo de pronunciar en escrita lo Idiome Catalá, conforme vuy se parla (ms. 1109 de la Biblioteca de Catalunya). 769 fulls mida foli. Hi falte alguns fulls al final lletra clara. Hi ha algun afegiment i algunes ratlles guiladades.

Ballot (pp. 3v-4r) i que es preparava per a segona edició del diccionari d'Esteve, Bellvitges i Juglà (p. 114).

B. Gramàtica Catalana predispositiva pera la més fàcil intel·ligència de la Espanyola y Llatina disposada... (ms. sense catalogar del llegat Josep M. de Casacuberta de l'Institut d'Estudis Catalans. Descobert fa poc per Joaquim Rafel. Des d'ara: ms. IEC). Mida quartilla. Dividida en tres "Tòmos" encuadernats en un sol volum. Al peu de la pàgina 3 hi diu: "Añ 1829". Cada "Tòmo" està numerat independentment, per pàgines i no per fulls: I, 237 pp. (Inclou l'ortologia, l'ortografia, la prosòdia i la teoria del diccionari); II, 551 pp. (inclou la dicciologia); III, 160 pp. (inclou la sintaxi). Lletre clara i neta, diferent de la del ms. 1128, del qual aquest és una còpia. Les últimes pàgines d'aquest ms. semblen còpia del ms. 1126.

C. Dicciologia Catalana (ms. 1126 de la Biblioteca de Catalunya). És un fragment incomplet de la gramàtica. De fet, Dicciologia Catalana no és el títol del ms., sinó el d'una part de la gramàtica el començament de la qual coincideix amb la primera pàgina de les conservades. Numerat per pàgines (comença en la 289 i acaba en la 1013). Hi ha una numeració per fulls, a llapis, que sembla posterior (357 fulls). Conté la dicciologia i la sintaxi, però sembla que hi falten alguns fulls al final. Manuscrit molt guixat, corregit i amb abundants afegiments. Sembla un esborrany o una versió provisional.

2. Diccionari poètic català. Se'n conserven tres manuscrits.

A. Diccionari poètic català (ms. 1758 de la Biblioteca de Catalunya). 183 fulls mida foli. Deteriorat. És un diccionari de la rima en dues parts, una de verbs i l'altra de mots de les altres categories. Sembla un esborrany. Els mots estan ordenats per terminacions, però els mots d'una mateixa terminació no estan ordenats alfabèticament. Hi ha frases superposades, correccions i afegiments amb diferents tintes, i a voltes és de lectura difícil. L'última pàgina és il·legible. No es pot saber si és una obra sencera.

B. Diccionari poètic català (ms. 1127 de la Biblioteca de Catalunya). 140 fulls mida foli. Hi ha l'adjectiu Grand abans del títol, guixat. És un diccionari de la rima, però només conté verbs. Conté també un pròleg, on se situa el diccionari en relació a les "altres parts" de la gramàtica, i un "discurs preliminar".

C. Diccionari poètic català (ms. 1125 de la Biblioteca de Catalunya, encara que hi és catalogat com a anònim). 385 fulls. La lletra és diferent que la dels dos ms. anteriors, molt clara i neta. És un diccionari de la rima, amb una part de verbs i l'altra de paraules de les altres categories. Els

mots d'una mateixa terminació estan ordenats alfabèticament. Sembla una còpia en net del primer manuscrit que he descrit (1758 de la BC).

L'únic estudiós que ara per ara s'ha ocupat, ni que sigui mínimament, d'aquests diccionaris és Albert Rossich (1979: 31), que ja va adonar-se que el ms. 1125 és de Petit. Rossich indica que els treballs de Petit constitueixen els primers diccionaris catalans de la rima amb una certa consistència, i que el seu interès ultrapassa el d'un simple diccionari de la rima. Rossich data el ms. 1758 a la darrereria del XVIII, i el ms. 1127 a començament del XIX.

3. Ortografia catalana. En dona notícia Corminas (1848: 201), dient que és un quadern en octau, i hi han anat fent referència els estudiosos, sembla que havent-ne obtingut la informació de l'autor del Suplemento. És una obra inèdita i perduda, i potser no es tractava sinó d'un esbós d'un dels capítols de la gramàtica.

4. La "Disertació" al públic en general advertint dels errors de la gramàtica de Ballot, de la qual es parla a la p. 3v de la gramàtica - i que Marret-Solà (Rep.: 284) inventarien-, degué ser escrita el 1814 o el 1815, i no se sap que - hagi conservat. Amb tot, tant al ms. 1126 de la BC (pp. 981-1004) com al ms. IEC (pp. 137-149) hi ha una "Carta Anònima" com a exemple de redacció correcta que potser hi té a veure. Comença així:

"Amig y Sr: Rebí, per mans de N., la escheira de V.m., y ab ella vej el Just disgust del Oncle, per ser tan contrària al ús comú la Gramàtica catalana que V.m li feu véurer. El matèx sentiment ting jo; pero considèro, que es un colp inevitable, si és vol escriurer del modo que actual-mènt se parla. La sola eschela de V.m., escrita ab tót artifici me confirma en lo matèx, pux en la P.D. escriu aquestas formals paraulas: Segòns seveu ns' va dilatant l' nostre contènto. Vaj per consequènt à probar la inutilidad de aquest modo de escriurer" (ms. 1126, pp. 981-982).

I continua ja entrant en matèria: "los artiggles gramaticals catalans singulars el, lo [...]", etc. El contingut de la resta de la carta és el mateix que el d'alguns passatges de la gramàtica de Petit dedicats a criticar les propostes d'escriptura dels clítics de Ballot, tot i que en la carta no

apareix el nom del prevere barceloní. Ara per ara no podem dir si l'oncle, el nebot i el tal N. de la carta són persones reals o simples ficcions.

5. Si mai es confirma la versemblant hipòtesi de Segarra sobre la participació de Petit en la polèmica del "Diario de Barcelona", caldrà incloure en aquesta relació les cartes signades per "Mosén Henric Porug" i, potser, per "El Niño".

6. Ignoro si Petit va arribar a redactar la "Poesia" -o art de la composició en vers-, que era per ell la setena part de la gramàtica (veg. pp. 3r-3v, 323v i passim). No n'hi ha cap constància. Deixant de banda que hi faci referència quan relaciona les "parts" de la gramàtica, no hi al·ludeix enlloc més.

7. Alguna vegada s'ha pensat que Petit podia tenir alguna cosa a veure amb el Diccionari català (ms. 360) de la Biblioteca Episcopal de Barcelona, desobert i editat parcialment per Brnera (1917) (veg. Marçet-Solà, Rep.: 185-186). Crec que hem de rebutjar totalment aquesta possibilitat. Ni l'ortografia, ni la caligrafia, ni l'accentuació ni els conceptes que apareixen en aquest diccionari ens fan pensar de cap manera en Petit. Els termes mèdics hi són pobrament definits, com també els termes retòrics i gramaticals que Petit defineix amb detall a la seva gramàtica. Més aviat m'inclino a pensar, com Colon-Sobranas (1986: 118), que n'és l'autor un eclesiàstic relacionat amb el Rosselló.

b) Obra literària

1. Redemció del Llinadje Humá. Representació de la Vida, Passió, Mort, y Resurrecció de Jesús de Naseret (ms. 1129 de la Biblioteca de Catalunya). Obra de teatre en vers.

2. El ms. 1757 de la Biblioteca de Catalunya és un llibre imprès, la Representació de la sagrada passió y mort de Nostre Senyor Jesu-Christ, novament corregida y regulada, de Fra Anton de Sant Geroni (Barcelona, Estampa de Rafel Figueró, s. .), on hi ha enganxats alguns fulls manuscrits amb versos de la Passió, que potser són un esborrany de la Redemció de Petit, el qual es degué inspirar en l'obra d'Anton de Sant Geroni. En el llibre hi ha també enganxada la nota amb dades biogràfiques de la família Petit, i, en la part de dins de la coberta, una bossa que conté unes fitxes amb mots ordenats per terminacions poètiques.

A l'Enciclopedia Universal Espasa-Calpe (s.v. Petit i Aguilar) es diu que la Redemció de Petit "se ha representado

con mucho éxito en diferentes teatros de Cataluña". Palau (s.v.) indica que l'obra de Petit és un "textu distinto de las anónimas Passio del siglo XVIII y anteriores". Crec que totes dues afirmacions provenen d'un error de lectura d'una digressió de Corminas, en la qual aquest autor només volia contextualitzar l'obra de Petit fent saber que les passions encara es representaven en alguns pobles de Catalunya.

c) Obres mèdiques

1. Reparo á las malas calidades, que la academia médico-práctica de Barcelona atribuye al yeso parrell. Memòria inèdita i perduda. El primer a donar-ne notícia va ser Corminas (1849: 201).

2. Memòria en castellà sobre la manera de guarir la malaltia del trismus nascentium. Va obtenir una menció honorífica en la junta pública de 23 de març de 1795 de la Real Academia Médico-Práctica de Barcelona (veg. Memorias (1798) de la Real Academia Médico-Práctica de la Ciudad Barcelona, pp. XVII-XIX). Inèdita i perduda.

1.2.3. Història externa de la gramàtica catalana de Joan Petit

Per reconstruir la història de la redacció de la gramàtica catalana de Petit només podem servir-nos de les indicacions que dóna ell mateix en els seus manuscrits i de l'examen i comparació d'aquests mateixos papers.

Sembla que la gramàtica de Petit va ser reelaborada diverses vegades, i que de fet el metge vallesà s'ocupà de la seva obra durant tota la vida. En el pròleg, datat el 20 de desembre de 1796, afirma que, veient que s'acostava el temps que els seus fills havien d'aprendre la gramàtica castellana, es va fer portar un exemplar de la de la Real Academia, i que, amb els

savis advertiments que hi trobà, "emprenguí, fills meus, compóndrer-vos la Gramática Catalana" (p. 2v). També hi diu, al final, que "L'origen, doncs, Llatí [...] y també la fina Pronúncia Catalana en escrits vaj á manifestar-vos, fills meus, en aquesta Gramática, que us oferex [...] Vostre Pare" (p. 3r) (13).

Si no dubtem de la sinceritat de les paraules de Petit, hem d'acceptar que l'any 1796 havia enllestit ja una versió de la gramàtica (14).

Més endavant, en la post-data de la gramàtica, Petit assenyala que quan es va publicar el diccionari d'Esteve, Bellvitges i Juglà (1805) ell tenia "composta ja la present Gramática en un tomo en quart" (p. 3r), i que va "formar e' pensament de ante-positar á dit Diccionari Trilingue [...] la Ortologia, Ortografia, Prosódia, y post-positar-li la Dicciologia, Sintagse, Poesia, y Diccionari Poétic; y de tót assó formar-ne dos tomos en fóllo, pera fèr-ne un present á la referida Sábia Real Acadèmia de Buenas Letras de Barcelona, pera que fès de dita Gramática lo ús que ben vist li fòs" (pp. 3r-3v).

-----
(13) Si no dic res en contra, les referències i citacions són sempre del ms. 1128 de la Biblioteca de Catalunya.

(14) Potser abans n'havia elaborat algun esborrany, ja que al mateix pròleg fa saber que "Comensí per la Dicciologia, pero trobí luego la grand dificultad de poder presentar-vos nostre [...] Idiome [...] á causa de la mala Ortografia ab que se escriu" (p. 2v). La gramàtica, en canvi -i amb la intenció de posar remei a aquesta dificultat-, comença per l'ortologia i l'ortografia.

Petit continua explicant que mentre encara no havia posat en pràctica aquesta idea, es va publicar la gramàtica de Ballot -Petit dona l'any 1814-, i que, havent vist que aquesta obra era "molt contrària á la mia, al Diccionari Trilingüe, y áduc á töt lo Idiome Catalá, y que defraudava á est de mòlts recursos" (p. 3v), va decidir escriure la "Disetaciò Epistolar" a què m'he referit abans, en la qual avisaria els catalans "dels erròrs, y equivocacions que hi ha en dita Gramática". Ballot va veure com un fill de Petit copiava la carta, i va demanar-li que "nò mogués res fins y á tant, que èll hagués fèt sa deguda correcciò" (p. 3v, subratllat de Petit). Com relata encara el metge vallesà, mentre ell "daba tèmps á dit Sr_ pera fèr sa correcciò, morí á la violència de la espantosa, y cruel Epidèmia de la Febre Amarilla de Barcelona, en lo añ passad de 1821" (pp. 3v-4r). I, per tant, "vaj ara que sòm á 12 de Octubre de 1827 á exècutar oü mon primèr pensamènt de unir al Diccionari Trilingue las Parts de ma Gramática, declamand en la Digciologia ó 5ª Part, contra las Sinéreses del Rnt Dr_ Ballot".

L'any 1823, doncs, vint-i-set anys després d'aquella primera redacció, Petit va posar-se a escriure una nova versió de la gramàtica. Les dades que ell dona acaben aquí i, per tant, per les seves indicacions no sabem quan va enllestir aquesta nova versió. És segur que l'any 1824 encara i treballava, ja que fa referència a una obra editada aquest any, però no s'hi troben més pistes.

Amb tot, és molt simptomàtic el fet que la versió sigui incompleta: acaba de cop, al començament de la p. 369r, quan, segons el pla de l'obra, encara hi faltaria una part de la "Mera-Construgció" i tota la "Sintagse Figurada". Això fa pensar que Petit potser va dedicar-hi els últims anys de la seva vida, i que la mort el trobà quan encara no havia acabat aquesta redacció (1829).

La descoberta del ms. IEC crec que avala aquesta hipòtesi. De fet, fins que no es va fer aquest descobriment no podia dir-se res sobre l'originalitat del manuscrit al qual m'he anat referint fins ara. El ms. IEC du a la portada la data de 1829. Conté, a més, una informació preciosa que demostra que es tracta d'una còpia del ms. 1128 de la Biblioteca de Catalunya, i alhora que aquest darrer és original de Petit. En una nota de la p. 115 (del "Tòmo" dedicat a la sinta 1) es diu el següent:

"Fins aquí havia arribad mon Avi (D.E.P.D.) en la translació, ó còpia del tòmo en quant de sa Gramática Catalana, que, segòns diu en el Pròleg, tenia ja composta y acabada. Mèntres lo anaba copiand, y posand en limpio, anaba èll retocand mòltas cosas, donaba un rumbo diferènt á las materias, y feya mòltas correccions; de modo que el referid tòmo está tòt borrhonejad. Ab tot a ó, com lo que falta pera acabar es poca cosa, y á mon parér nò necessita correjir-se pera quedar corrènt, nò farè més que copiar-ho, com está en dit tòmo, ó borrhador, pera nò egspasar-me al perill de errar".

La paraula que remet a aquesta nota és la paraula magna, l'última que apareix al ms. 1128. És improbable que hagués existit un altre manuscrit també incomplet i que acabés també en la mateixa paraula. Crec, doncs, que pot dir-se que Petit va morir quan encara no havia enllestit l'última redacció de la seva gramàtica, encara que li faltava ben poc, i que el ms.

1128 és original seu, i que cal considerar-lo, tot i que també té algun passatge guixat i alguna esmena, la versió més definitiva que ens va deixar Petit de la seva gramàtica.

Si aquest ms. és original seu, també ho ha de ser el 1126, que està escrit amb la mateixa lletra (15). Aquest treball, que, com he dit, és un fragment extens d'una gramàtica, podria ser el que ha quedat de la primera redacció de la gramàtica, la de 1796. Per les mides, podria ser el "tomo en quart" (p. 3r) que Petit va anar llegint, corregint i esmenant en els anys 1823-1829, i el "tòmo" al qual va recórrer el nét de Petit per completar el que no apareixia al ms. 1128. De fet, una comparació de tots dos manuscrits -el ms. IEC i el ms. 1126- així ho pot fer pensar, encara que no amb plena seguretat, ja que el ms. 1126 està molt guixat i esmenat, i el nét es devia saltar, en tot cas, passatges que en el ms. 1128 havien quedat canviats de lloc. Cal fer notar, finalment, que en el ms. IEC hi ha un passatge d'un poema i un comiat finals que no apareixen enlloc més.

Una última qüestió d'interès és determinar quin nét va copiar la gramàtica de Petit i per quina raó. Penso que es pot fer una hipòtesi prou versemblant. Aquest nét podia ser Ignasi Petit i Riera, que la devia copiar per trametre-la a Pau Piferrer. De fet el ms. IEC i el ms. 1125 de la Biblioteca de

---

(15) I, dels ms. de tema no gramatical, el 1127 i 1758 (el Diccionari poètic) i el 1129 (la Redemció). La lletra del ms. 1757 no veig tan clarament que sigui la mateixa.

Catalunya -la versió del diccionari poètic més neta i que sembla l'última- són escrits per la mateixa persona i tenen el mateix format i paper, i això pot fer pensar que van ser copiats alhora i enviats plegats a Piferrer (16).

-----
(16) Aquests dos ms. són els únics que no han arribat a la Biblioteca de Catalunya com a obres de Petit. Potser es van perdre per Barcelona, i l'un va acabar fent cap a aquesta Biblioteca com a obra anònima, i l'altre va arribar a mans del llibreter Porter, que, com he assenyalat abans -i si es tracta del mateix ms.-, el va posar a la venda. Josep M. de Casacuberta el podia haver comprat, i d'aquesta manera va arribar a l'Institut d'Estudis Catalans.

2. ANÀLISI I VALORACIÓ

pràctica sistemàticament cap a final de segle, en part gràcies a la Provisió Reial de 1780.

Tot això fa versemblant que Petit, com explica al pròleg de la seva obra, volgués ensenyar als seus fills la llengua catalana, i que volgués fer-ho per mitjà d'una gramàtica catalana. La primera cosa que, per tant, cal fer notar és que l'obra de Petit és, efectivament, una gramàtica de la llengua catalana escrita en català. No és, doncs, una gramàtica de la llengua llatina escrita en català, ni una gramàtica castellana escrita en català (1). En el títol, l'obra de Petit conté la frase "Predispositiva pera la més fácil inteligència de la española y llatina", però aquesta expressió vol significar justament allò que diu: el llibre "predisposa" per entendre millor les gramàtiques llatina i castellana, però no és un treball fet per aprendre castellà -ni llatí-. Al final del que devia ser la primera redacció de l'obra es diu que la gramàtica catalana "procura fèr véurer en escrits la puresa, suavidad, y dulsura de la Lengua Catalana, á lo que devem contribuir tóts els

-----
(1) Hi havia gramàtiques llatines en català, i després hi va haver alguna gramàtica de la llengua castellana escrita també en català, i diccionaris català-castellà per aprendre aquesta segona llengua. Els Rudimentos (1770) de Salvador Puig són una gramàtica de la llengua castellana escrita a doble columna, en castellà i en català alhora (si bé el pròleg i les notes només són en castellà). La de Pers i Ramona (1847) és una gramàtica castellana en català. Potser per això algun autor ha dit que el treball de Petit era un text per aprendre el castellà (veg. Comas, 1967: 43; Segarra, 1985b: 54). El propòsit de facilitar la llengua espanyola que tenien l'anomenat Trilingue (1803-1805) i altres diccionaris del XIX ha estat prou destacat pels estudiosos. Pel que fa a la idea que era millor adquirir el castellà a partir de la gramàtica de la pròpia llengua, present al món de la pedagogia catalana del XIX, veg. Solà (1984).

catalans", i "Polir, pux, y perfeccionar la llengua nativa es en tótas las Gramáticas lo últim, ó principal fi" (2).

En aquest sentit té molt interès la manera com Petit comença el pròleg de la seva obra. S'adreça als seus fills i els explica que, veient que se'ls acostava el temps d'aprendre la gramàtica espanyola, es va fer portar un exemplar de la de la Real Academia i que, amb els advertiments que trobà al pròleg d'aquesta obra, va emprendre la redacció de la seva gramàtica catalana (pp. 2r-2v). Petit fa justament una extensa citació, traduïda, d'alguns paràgrafs d'aquest pròleg, citació que comença així:

"Mòlts dubtaran que sia necessària la Gramática per la pròpia Llengua, apareixènd-los que basta lo ús. No hu pensaban axí els Grècs ni els Romans; pux, nò obstant de que pera èl·ls éran tan comunas la Llengua Grèga, y Llatina com per nosaltres la Castellana, tenian Gramáticas, y Escuelas, pera estudiar-la" (p. 2r) (3).

La citació té interès perquè demostra -crec- que la voluntat d'ensenyar per mitjà d'una gramàtica la llengua catalana -la "pròpia Llengua" de Petit -, els seus fills- neix precisament amb motiu de l'acceptació natural que cal aprendre gramàtica castellana (i justament després d'haver començat a fer els passos -fer-se portar el text de l'Academia- perquè això fos possible realment); o, en qualsevol cas, que aquesta voluntat sorgeix d'una manera espontània i que, per tant, cal

(2) Ms. IEC, tom III ("Sintagse"), p. 160. Aquestes frases només es conserven en aquest ms., ja que els altres estan inacabats o incomplets.

(3) Veg. el text original a les pp. (I)-(II) de la gramàtica de la Real Academia (1731).

considerar-la normal de l'època i lloc on sorgeix.

A més, com hem vist també, no era estrany que al segle XVIII els pares s'ocupessin almenys de la primera educació dels seus fills. Baldiri Rexach, en les seves Instruccions (1748: 15), debat els avantatges i inconvenients d'instruir els fills a casa o enviar-los a l'estudi comú, i en el primer cas pels pares o fent venir el mestre. Si Petit era un metge -persona instruída i potser, pel fet de ser metge de poble, no massa enfeïnada-, és força versemblant que volgués encarregar-se de l'ensenyament dels seus fills (4).

Crec, així, que cal acceptar la sinceritat de la declaració d'intencions de Petit i rebutjar la possibilitat que es tracti d'un simple recurs retòric. I, per tant, penso que hem de situar el treball del metge vallesà en unes coordenades determinades, que són el món escolar català de final de segle, i, per tant, la tradició en què aquest món s'insereix. Això vol dir que la gramàtica de Petit no pretenia ser una obra erudita adreçada a intel·lectuals i acadèmics, ni una aportació a la cultura il·lustrada del moment (5).

---

(4) Potser, a més a més, l'escola de Sant Feliu de Codines era pobra i deficient. Pel cens de Floridablanca sabem que el 1787 hi havia quatre estudiants de primeres lletres (veg. Monés, 1984c: 79). La situació podia no haver canviat gaire el 1796.

(5) Circumstància compatible, al meu parer, amb el fet que, un cop enllestida i passats els anys, Petit pensés que podia tenir alguna utilitat pública i la revisés amb la intenció de lliurar-la com a present a la Reial Acadèmia de Bones Lletres. I potser també compatible amb la idea de Rubió i Balaguer (1966 [1949-1958]: 37) que l'interès que va mostrar aquesta institució per la llengua catalana en la darrera dècada del XVIII

2.1.1.2. La gramàtica i el món escolar català del XVIII

El fet d'emmarcar l'obra de Petit en la tradició escolar catalana resol també alguns problemes que, altrament, serien difícils de solucionar. Com ara que en cap moment expressa que se senti un peoner ni sembla que tingui consciència de ser dels primers -o el primer, si tenim en compte que el treball d'Ullastra era inèdit- a escriure una gramàtica de la seva llengua. És clar que sempre podem pensar que coneixia alguna còpia de la gramàtica d'Ullastra -com sosté Segarra (1985b: 94)-, però això, encara que sigui cert, no canvia substancialment les coses. Si tenim en compte el món escolar català del moment, la gramàtica de Petit s'explica, d'una banda, com una ampliació espontània -com l'eina d'una progressió natural- de les beceroles, sil·labaris i altres textos docents de primeres lletres, ampliació que de fet, com hem vist, s'estava produint en l'ensenyament a l'Estat.

De l'altra, s'explica com a adaptació, també natural i espontània, de les gramàtiques llatines en català que s'usaven per a l'aprenentatge del llatí (veg. SOLÀ, 1989b: 153). Pot dir-se que les gramàtiques llatines en català constitueixen la protohistòria de la gramàtica catalana. I això perquè, des del moment que feien correspondre, per a l'explicació i traducció del llatí, categories d'una llengua amb categories de l'altra, en realitat ja estaven classificant i descrivint, bé o mala-

-----
podia haver impulsat d'alguna manera la feina gramatical de Petit.

ment, aquesta altra llengua.

La gramàtica de Petit -i, encara més, la d'Ullastra- mostren una forta dependència de la gramàtica escolar llatina, i potser en part en van copiar els exemples catalans i les definicions i classificacions però abandonant justament l'exemplificació llatina. A banda dels textos estrictes de gramàtica llatina en català, potser en els comentaris orals de classe la comparació amb la llengua vernacle era encara més frequent, i alguns d'aquests comentaris passaven de classe a classe i de mestres a alumnes. Aquesta afirmació és certament hipotètica, però potser justifica la circumstància que Petit no sols, com he dit, no manifesta sentir-se un peoner, sinó que fins i tot fa precisament referència sovint, d'una manera genèrica, als gramàtics catalans (6).

En qualsevol cas, si que sembla que hi havia al país una tradició gramatical oral, fos llatina o catalana. Petit, per exemple, fa sortir al llarg del seu treball diversos ajagis escolars catalans sobre els casos gramaticals: "qui fa, o diu se posa en Nominatiu" (pp. 328r, 342r); "de qui es la cosa en

-----
(6) Això no implica que no tingui consciència d'innovador, almenys en ortografia i lèxic (veg. p. 47v). Petit té consciència d'innovar, però no de ser el primer: se situa en una determinada tradició. Hi va haver, doncs, un inici de gramàtica catalana originada directament del llatí, del qual en són mostres les obres d'Ullastra i de Petit, però aquest intent no acabà de generar continuïtat i tradició: s'estroncà amb el triomf de la gramàtica escolar castellana. Més tard, les primeres gramàtiques catalanes del XIX -inclosa la de Ballot- s'originen ja amb la mediació del castellà, com ha remarcat Solà (1989a: 7).

Genitiu se posa" (pp. 331v, 341r); "A qui ve dañ ó profit en Datiu es acullid" (p. 333r). També es refereix a altres designacions que semblen tradicionals: per explicar què són les "oracions gerundivas catalanas", remarca que són "las que vulgarment se diuen Ands, y Havènds" (p. 368r). En un altre moment fa anar un adagi en llatí -"Derivata solent naturam servare parentum"-, però el tradueix i l'aplica al català: "Els Derivads, ó cosas Derivadas acostuman guardar la naturalesa dels Primitius, ó Pares" (p. 163v). En rigor, els adagis en català relatius als casos poden com a tals referir-se tant al llatí com al català, encara que Petit els fa servir per a aquesta darrera llengua. Sigui com sigui, crec que al 3 és una mostra d'aquesta tradició gramatical escolar, segurament originada en l'ensenyament del llatí, que degué de mica en mica anar aplicant-se, sense solució de continuïtat, al català (7).

Creo, d'altra banda, que el fet que la gramàtica de Petit no s'edités també avala la idea del seu caràcter escolar. Hem vist al capítol anterior que els escolapis utilitzaven còpies de tots els manuscrits en l'ensenyament. La finalitat pràctica i immediata, no erudita, del treball de Petit e p' hauria en part aquesta circumstància (8).

(7) Ullastra [1747: 150] també s'havia referit als "ands" i "havènds" ("En la llengua Cathalana tenim ANDS, HAVENDS i moltes Particulas"). En un exemplar del Nebrija comentat per Marcilio (1650) de la Biblioteca Universitària de Barcelona (signatura C 195/7/43) hi ha, escrits a mà en la primera pàgina, dos dels adagis de què es va servir Petit: al que fa o al que diu en nominatiu i de qui és la cosa en genitiu se posa (n'he actualitzat l'ortografia).

(8) L'editor del Tratado de la ortologia castellana de Sarra-

Una altra característica de l'obra de Petit que s'explica, si més no en part, per la seva pertinença al món de l'ensenyament és l'absència total de referències a res del que posteriorment hem pogut anomenar símptomes de Renaixença -ni tampoc, lògicament, de Decadència-. La gramàtica sembla elaborada amb un sentiment de normalitat i naturalitat lingüístiques que sorprèn el lector modern, coneixedor de la situació del català a les darreries del segle XVIII. Però precisament el món de l'educació elemental -i potser també del segon ensenyament- devia ser encara, com hem vist, un dels àmbits on l'ús de la llengua del país resultava més relativament normal i menys abandonat. L'obra de Petit no constitueix, de fet ni d'intenció, cap mena d'estendard de recuperació lingüística ni cultural. Dit amb altres paraules Petit es degué sentir empès amb naturalitat a elaborar el seu treball, i en cap cas no va pretendre canviar ni reivindicar res que tingués a veure amb l'estat social i polític de la llengua ⁹.

-----
basa fa saber que l'imprimei perquè fins aleshores només tres o quatre el tenien "en su poder" (Sarrabasa, 1800: 7), dada que informa també de la difusió de les còpies manuscrites. La importància de la transmissió manuscrita com a símptoma d'una normalitat de la vida cultural i educativa del país al marge de les altes manifestacions literàries ha estat posada de relleu per Rubió i Balaguer (1986 [1949-1959]: 125) i documentada per Füssich (1979).

(9) Hi ha altres característiques de la gramàtica que confirmen que Petit, efectivament, sentia que feia un treball normal i que no pretenia alterar l'estructura sociolingüística del moment. D'una banda el fet que l'obra intentava, a més d'ensenyar el català, "predisposar" per a l'aprenentatge del castellà. L'autor va tenir en compte, doncs, que la llengua castellana era també una llengua necessària i d'ús. Tot i que l'obra del metge vallesà és una gramàtica catalana, les referències a l'idioma i als gramàtics castellans són constants. Això, d'altra banda, mostra també fins a quin punt

Finalment, situar la gramàtica de Petit en l'àmbit escolar també representa una aportació al coneixement mateix del món de l'ensenyament elemental català. Així, confirma primerament que els mestres, malgrat tot -i amb els matisos que calgui fer-, encara ensenyaven català, o, si més no, a escriure en català. I, segonament, aporta dades per conèixer-ne els sistemes i nomenclatura. Assenyala que els "Mestres de lès lletres" són anomenats "vulgarment Mestres de llegir i escriure, ó copiar" (pp.75r-75v) i ensenyen l'ortologia, l'ortografia i la prosòdia (p. 75v). També parla dels llibres usats en l'educació. Així, adreçant-se al suposat minyó lector, li demana: "Entre els pocs llibres catalans que tu coneixes quins són en Prosa, y quins en Vers?" I es respon que el noi coneix la Carta catalana, on hi ha l'alfabet i el sil·labari; la Doctrina Christiana; el Fra

l'alfabet i el recurs a la llengua i als autors castellans s'havien naturalitzat al país (veg. pp. 10r, 56v, 147v, 148v, 198v, 206v-207r, 242v i passim). Aquest caràcter d'obra "predispositiva" per a l'aprenentatge del castellà pot tenir també una explicació complementària si es té en compte el llegat ideològic de la Il·lustració (veg. pp. 122r, 57r) que justifica els poemes de doble lectura castellana-catalana de J. Carròc: si durant el Renaixement els humanistes havien volgut dignificar les llengües vulgars demostrant-ne la proximitat al llatí, la llengua de prestigi, inderogable, ara hi podia contribuir a l'equiparació del català amb el castellà -llengua de prestigi literari- per provar el valor de la llengua catalana subordinada (veg. també Safanell, 1987: 61, 624). De l'altra banda, és una característica de normalitat que el treball de Petit també "predisposi" per aprendre llatí. D'altra banda referit a la presència i importància d'aquesta llengua a la societat catalana del XVIII. Petit encara explica que aquesta llengua és necessària per exercir determinades carreres professionals i de fet ho era per a la professió mèdica, ja que ell devia desitjar per als seus fills i que el d'ells s'havia encaminat a seva obra s'entendrà efectivament a comentar diferents aspectes del llatí i diferents afirmacions dels gramàtics d'aquest idioma (veg. pp. 102r-102v, 206v-207r, 295v, 299v-300r, 342r, 350r, 350v i passim).

Anselm Turmeda; el Pelegrí i els Aforismes catalans (veg. pp. 74v-75r, 195r). En un lloc proposa que els "Mestres de miçons" ensenyin que "la x catalana única-mènt se hauria de pronunciar ab el valòr llatí de gs, ó gz, quand se trobès antes de Consonant, y antes de Vocal agcentuada ó agcentuada ab Circumflegso" (p. 47v). També es refereix als "Mestres de 2as lletres, dits vulgar-mènt Mestres de Gramática catalana, castellana, llatina, &" (p. 76r) (10).

2.1.1.3. Altres trets que configuren la gramàtica

La gramàtica de Petit és una obra que pretén ensenyar efectivament la llengua i que, diguem-ne, pretén ensenyar-la tota. Aquesta afirmació pot semblar una trivialitat, però no és sobrerera si tenim en compte que algunes gramàtiques del moment intenta en més aviat demostrar teories sobre el llenguatge que no descriure llengües. I tampoc no ho és si serveix per precisar que no és una gramàtica d'intenció testimonial, en el sentit que pretengui solament fer conèixer l'existència de l'idioma o demostrar precisament que la llengua catalana és susceptible de codificar-se gramaticalment, com ho va ser potser

---

(10) Veg. altres referències a la feina del mestres de miçons o de primeres lletres a les pp. 12r, 49v, 195r. Petit (veg. pp. 80 i ss.) com Baldini Re ach (1748: 26), fa servir el verb "incisar" amb el significat de col·locar correctament les comes, el gir "cap de ratlla" per referir-se al final de ratlla, etc. En un indret pregunta al lector: "Nó has vist tu una llista de alguns Verbs [...] que tènem dós Participis [...]?" (p. 306r). «Es referia a una llista que la tradició trametia?»

després la de Ballot (11). El fet que es vulgui ensenyar la llengua catalana d'una manera tan completa com sigui possible significa que la gramàtica de Petit és exhaustiva, fins a un punt que difícilment admet comparació en aquest aspecte amb qualsevol altra gramàtica catalana anterior al segle XX. Al marge de l'encert o desencert de les descripcions i propostes de Petit, la seva obra no deixa de tractar gairebé res.

La gramàtica del metge setcentista és, a més, absolutament sistemàtica, potser precisament per causa d'aquesta voluntat d'exhaustivitat i perquè es tracta justament d'una gramàtica didàctica per a l'ensenyament, basat llavors fonamentalment en l'aprenentatge memorístic (també l'ensenyament de la gramàtica llatina era pura memòria, com pot comprovar-se llegint les pàgines que hi dedica Baldini Rexach a les seves Instruccions i fullejant qualsevol gramàtica). L'obra de Petit és exhaustivament descriptiva perquè és sistemàtica, i és sistemàtica perquè vol ser pedagògica. Això explica que es redactés en forma de preguntes i respostes, o els catecismes, i que de fet per nosaltres resulti excessivament repetitiva. Un filòleg

---

(11) La intenció que tenia Ballot en escriure la seva gramàtica catalana ha estat, de tots els temes relacionats amb aquest autor, el més comentat i debatut pels estudiosos. No crec que ara sigui el moment de tornar-ne a parlar, però m'agradaria fer notar que a mi cada vegada se'm fa més difícil copsar-la. Ballot tenia prestigi com a llatísta, pedagog i gramàtic castellà (veg., entre altres, Closa, 1980: 15-18 i passim; Jorba, 1979: 40), però la seva gramàtica catalana és d'una qualitat ínfima i presenta alguns errors imperdonables, també en relació a altres tractats gramaticals del moment i a la seva pròpia obra. Fa l'efecte d'haver estat redactada a corre-cuita, i això fa sospitar que potser no és cert que -com diu Ballot- hi va dedicar quatre anys de la seva vida.

d'avui que examini l'obra de Petit amb la intenció de descobrir-hi només els encerts i les aportacions, hi trobarà força passatges on es fan afirmacions trivials o dedicats a llargues exposicions de temes elementals que, ben segur, l'avorriran.

Per causa d'aquesta sistematicitat i aquesta exhaustivitat l'obra de Petit constitueix un intent seriós d'enfrontar-se a la descripció completa de l'idioma, si més no fins allà on ho permetia la tradició gramatical que ell heretà. Com he dit, la finalitat de Petit és pràctica, però això no impedeix que la seva descripció miri d'abastar-ho tot i d'explorar fins i tot els límits de la llengua. Pot ser una prova d'això l'estudi dels pronoms febles, en el qual Petit fa tots els esforços possibles per arribar a determinar, per exemple, quin és el nombre màxim de pronoms que poden encadenar-se en l'oració, encara que això el dugui a elaborar frases gairebé de laboratori.

Finalment, crec que per causa d'aquesta voluntat sistemàtica, exhaustiva i d'eficàcia docent Petit va utilitzar una terminologia en molts aspectes innovadora, circumstància que, al meu parer, justifica que dediqui un apartat específic a aquesta qüestió (veg. 2.1.2.3.).

2.1.2. Doctrina gramatical

2.1.2.1. Fonts teòriques

Com han fet saber els estudiosos d'història de la lingüis-

tica, la teoria gramatical tradicional no és completament homogènia. Si el que volem és avaluar una gramàtica tradicional en relació a altres gramàtiques també tradicionals, caldrà mirar d'especificar quines obres en concret va seguir i què representa comparada amb aquestes obres i amb les coordenades globals del moment. No és la mateixa cosa, per exemple, que un autor parteixi directament d'una gramàtica llatina que no pas que ho faci indirectament, a través d'una gramàtica de la mateixa llengua que ell descriu i codifica.

Per entendre les fonts doctrinals de què es va servir Petit, cal que tinguem en compte la importància, encara a finals del segle XVIII i durant el XIX, de la gramàtica llatina com a guia teòrica. Al segle XVIII la bona teoria era als tractats gramaticals llatins. Petit coneixia la tradició escolar catalana de gramàtica llatina, de la qual se servia constantment i de la qual fa també l'efecte que continuament tradueix termes: possessor ("possessor"), voce litterata ("vece literada"), dictio digna ("sintagse"), etc. De fet això es confirma si tenim en compte les obres gramaticals que Petit cita directament: de sis gramàtiques, tres són llatines.

Això no vol dir que no s'ajudés d'altres textos. Petit fa referència explícita a dues gramàtiques mallorques, una de catalana, dues ortografies, un diccionari i tres textos de contingut divers. A més, també al·ludeix a la Carta catalana, el Fra Anselm, el Falegr i els Aforismes, obres de la tradició escolar catalana.

Em referiré primerament a les gramàtiques i després a les altres obres.

a) Gramàtiques llatines

1. Gramàtica de Nebrija. Petit utilitza els Grammaticarum institutionum libri quatuor, edició catalana de 1650 a cura del professor Guerau Marcillo (pp. 95v-96r). La part de la dicciólogia de Petit sembla feta tenint molt en compte aquest treball. La distribució de temps i modes verbals és la mateixa, i les definicions de les categories, les llistes de reconeixement de gènere gramatical i en general la distribució de tot el tractat n'és deutor.

2. Nuevo epitome de gramática latina del portuguès Diago de Mello y Meneses (p. 102v) (12). Tinc molt poca informació d'aquest autor. La seva gramàtica sembla que és conseqüència de la preocupació per renovar els mètodes de l'ensenyament del llatí, i de fet va tenir en compte el Brocense i la gramàtica llatina de Fort-Foyal i és relativament innovadora en diversos aspectes. Petit devia obtenir d'aquest autor algunes definicions i conceptes, com ara la noció de cas virtual (veq. 2.4.1.2 i 2.4.3.1), la definició d'oració i potser la de les figures retòriques i la idea de l'arrel verbal.

-----
(12) Petit no n'indica l'edició. Segons Palau, va ser editada en espanyol per primer cop a Madrid, l'any 1797. Aquesta és l'edició que he utilitzat. La tercera edició, corregida i augmentada per Luis Mata Araujo, sense data, la publicà Juan Francisco Piferrier a Barcelona.

3. Gramàtica d'Erasmus. No n'indica l'edició. Petit només es refereix a "un antig Comentador de Erasme" (p. 351v), però és evident que vol indicar la seva gramàtica. L'interès per Erasmus, la gramàtica llatina del qual havia estat molt usada tradicionalment en el món acadèmic català, va créixer durant el segle XVIII (13). Petit degué seguir forçat aquest autor en el tractat de la sintaxi, "part" de la gramàtica gairebé inexistent en la de Nebrija.

No sembla que Petit hagués recorregut, en canvi, al Brocense, autor valorat i editat llavors a altres països europeus que no va tenir, però, especial incidència a la Península (veg. Bassols, 1945: 51). Sembla que Petit, que no tenia pretensions erudites, utilitzà les gramàtiques escolars que tenia a l'abast, circumstància que s'explica fàcilment coneixent la intenció purament docent i pràctica que el guiava. Potser també en va fer servir d'altres escolars també - que no diu, com les de San Juan Bautista o De los Valles.

b) Gramàtiques castellanes

1 Rudimentos de la gramática castellana (1770) de Salvador Figueras (veg. 1.1.4.3). Petit ha tenir prou en compte aquest treball, del qual copia alguns paràgrafs, com ara els relatius a la col·locació dels adjectius o la llista d'interjeccions. La noció de parts de l'oració en aptitud i parts de l'oració en

(13) Veg. Mestre (1990: 58-60). Sobre les edicions d'aquesta gramàtica a Catalunya, fetes amb diferents títols, veg. Guilleumas (1967) i Marçet Solà (Rep.: 2-5).

actualitat (veg. 2.4.2) deu ser trata d'aquest autor, tot i que Petit la va enriquir.

2. Gramàtica de la llengua castellana (1781) de la Real Academia Española (3a edició). Aquesta és la gramàtica que Petit es va fer portar per ensenyar la llengua castellana als seus fills i que, segons sembla, va donar-li la idea de redactar-ne una de catalana. Petit la cita més d'una vegada. Entre altres coses, en devia obtenir la idea de la triple partició de la sintaxi en concordança, règim i construcció.

c) Gramàtica catalana

La gramàtica catalana que Petit coneixia és la de Ballot (1813). El metge vallesà no parla d'edicions, i potser, si Petit encara revisava la seva gramàtica el 1824, hem de deduir d'això que la segona edició de l'obra de Ballot no havia aparegut encara aquell any. La gramàtica de Ballot, lògicament, no podia haver influït en la primera redacció del treball de Petit. De fet, no fa pas l'efecte que constitueixi i tampoc una font tècnica de la segona redacció. Ballot és potser l'autor citat més vegades per Petit, però sempre a propòsit de la codificació dels articles, les contraccions i els pronoms febles, i per criticar-lo durament. Sembla, doncs, que l'aparició de la gramàtica del prevere barceloní no va fer reconsiderar a Petit l'orientació general de la seva obra, però sí que el va dur a reafirmar i raonar les seves propostes sobre aquestes qüestions, i a esforçar-se per demostrar la deficiència de les idees de Ballot. Les crítiques de Petit a Ballot

són generalment correctes, i fan veure fins a quin punt el metge vallesà, tot i que no era ensenyant professional -com Ballot-, era millor observador i analista de la llengua que no pas el prevere barceloní.

d) Ortografies

1. Ortografía de la lengua castellana (1792) de la Real Academia Española (setena edició). Petit la cita sovint i li té un gran respecte, i potser el fet que les seves propostes ortogràfiques, com ja va fer notar Segarra, s'acostin a les castellanés té la seva causa, en part, en aquest guiatge.

2. Prontuario orthologi-graphico trilingue. En que se enseña a pronunciar, escribir, y letrear correctamente, en latin, castellano, y catalan (1742) de Pere Màrtin Anglès. De fet no és una obra solament ortogràfica. Aquest dominicà tarragoní, instal·lat al convent de Santa Caterina de Barcelona, fou autor d'una colla d'obres inèdites de filologia semítica de cert valor, i d'un diccionari llatí-català també inèdit. El seu Prontuario, tot i que es coneix l'avaluació negativa que en va fer Finestres (veg., per exemple, Comas, 1972, vol. V: 217) i un dels polemistes del "Diario de Barcelona" (veg. Diaz-Plaja, 1933: 192), va fer certa autoritat a Catalunya en la segona meitat de segle. Les idees que contenia sobre l'origen i parentiu del català influïren en Tudó i altres autors (veg. Comas, 1963-1968: 237; Rafanell, 1990: 321). És probable que altres aspectes de l'obra fossin també tinguts en compte pels

intel·lectuals catalans com ara Ballot, que l'esmenta. Va ser també esmentat positivament per un altre dels polemistes del "Diario de Barcelona" (14).

Sembla que Petit va obtenir algunes idees del Frontuari, com ara les relatives a l'origen i parentiu del català (veg. Anglès, 1742: 345-347), a la distinció entre lletres formals i materials (ib.: 15 i 22), i potser a l'existència de l'arrel verbal (ib.: 21) i la de fer una descripció articulatòria dels sons. No es nota, però, cap mena de dependència servil entre el treball del metge vallesà i el d'Anglès. En molts punts les opinions, descripcions i afirmacions de l'un i l'altre són ben diferents, fins i tot oposades.

e) Altres obres citades

1. L'obra lexicogràfica que Petit cita és el Diccionari catalan-castellano-latino (1803-1805) d'Esteve, Bellvitges i Juglà. Per Petit aquest és el "més perfet, que tenim en nostre Idioma" (p. 3r), afirmació que, si d'una banda nostra com el valorava, de l'altra sembla que fa constar que en coneixia d'altres. El diccionari també aparegué quan Petit tenia enllestida la primera redacció de la gramàtica, i, segons el testimoniatge de Petit mateix, va ser justament l'edició d'aquesta obra el que el va impulsar a revisar el seu treball per adjuntar-l'hi. Si la informació de Petit és certa, potser

-----
(14) L'estudi general més complet que hi ha de la figura d'Anglès és al llibre d'Olmo sobre semitistes catalans del XVIII (1988: 19-37). Les seves propostes ortogràfiques han estat estudiades per Segarra (1985b: 80-86).

un dels motius pels quals el va complaure tant el diccionari és que mantenia algunes posicions ortogràfiques pròximes a les seves.

2. El amigo de los niños (p. 90v), opuscle molt difós a l'Estat a la darrereria del XVIII i durant el XIX, i editat com a original de l'abat francès Sabattier (15). L'obra conté un conjunt de preceptes escolars adreçats als infants, per fer-los minyons virtuosos i amics de l'estudi, i Petit només en cita un paràgraf i com a exemple de text ben puntuat. Ignoro si li va ser de cap altra utilitat en el seu treball, però sembla improbable, si no és que també hi va llegir el consell que els nens s'havien d'educar en la seva pròpia llengua, consell que hi apareix.

3. Arte poética española con una fertilísima sylva de consonantes comunes, propios, esdruxulos y reflexos, de Juan Díaz Rengifo, publicada per primer cop a Salamanca l'any 1592. L'edició que utilitzà Petit (veg. p. 177r) és una de comentada i augmentada per Josep Vicens, professor de la Universitat de Barcelona, que es va imprimir a Barcelona diverses vegades a partir del 1700 i en la qual, segons Comas (1972, vol. VI:

---

(15) Segons Palau, la primera edició espanyola d'aquesta obra és de 1795. Aquest llibreter en recull, entre edicions i reimpressions, unes setanta, dels segles XVIII, XIX i XX. No recull, però, la que utilitzà justament Petit, publicada per Gorchs a Barcelona l'any 1824. Palau explica també que aquesta obra va ser equivocadament atribuïda a Sabattier —que en algunes edicions surt com a Sabatier—, però que en realitat és del pedagog francès Reyre, que la publicà per primera vegada el 1765.

175), es va basar la preceptiva poètica catalana del XVIII (16). Petit se'n va servir per obtenir algunes informacions sobre accentuació i quantitat de les síl·labes, però la idea més determinant de la seva prosòdia, relacionada amb la corba d'entonació dels mots catalans, no apareix en Díaz ni en els comentaris de Vicens. Potser és també llegint aquesta poètica, que conté de fet un petit diccionari de rims, que Petit, com veurem després, va concebre escriure'n una i va tenir la idea de redactar un diccionari poètic català.

4. Finalment, Petit també al·ludeix al primer volum de les memòries de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, que, com se sap, va ser publicat el 1756 i contenia les famoses Observaciones sobre los principios elementales de la història de Josep de Mora i Catà, les quals incloïen un "Apendice al lenguaje romano vulgar". El metge podia haver obtingut de Mora algunes de les idees sobre el nom, origen i història de la llengua, i també degué tenir en compte algunes de les seves observacions sobre accents o pronúncia de sons (veg. pp. 7v, 54v, 97r-97v).

f) Altres possibles fonts

A més d'aquestes al·lusions concretes, hi ha en l'obra de

---

(16) Segons Palau, que diu que alguns la consideren la millor mètrica castellana i que altres la titllen d'envellida, aquest nom és pseudònim del jesuïta Lucas Carrillo. Devia tenir encara prestigi al XVIII, perquè Luzán, a la seva Poètica (1737), hi envia més d'una vegada. Sobre Rengifo i sobre Josep Vicens, veg. també Rubió i Balaguer (1986 [1949-1958]: 125) i, sobretot, Rossich (1979: 19-34), que dubta que l'edició de 1700 hagi existit mai.

Petit referències sovintejades a fonts genèriques: "alguns Ortogràfics catalans" (p. 46v), "alguns escriptors moderns" (p. 47r), "els Gramàtics Llatins, Castellans, y Catalans" (p. 144r), etc. (veg. pp. 147r, 296r, 332r, 354r). Les indicacions tant poden referir-se als autors assenyalats en els paràgrafs precedents com a d'altres. Ara per ara m'és difícil mirar d'establir hipòtesis sobre aquesta qüestió.

Tot i que no hi ha evidència que Petit conegués directament els gramàtics filosòfics i logicistes francesos -en rigor prou diferents entre si-, potser sí que hi ha certs trets de la seva obra que podrien ser tributaris d'un cert racionalisme ambiental i d'una certa preocupació general pel mètode i el sistema. El metge vallesà podia haver participat, a través de fonts indirectes, d'alguna de les inquietuds de la gramàtica francesa del moment (17).

Hi ha, lògicament, altres autors que ens agradaria saber si Petit els coneixia. Fins on jo arribo, l'obra de Petit no fa pensar especialment en cap en concret. Ignoro si havia llegit -i si en tenia notícia- la gramàtica d'Ullastra. Mila Segarra (1985b: 94), basant-se en la coincidència de tots dos autors en algunes propostes ortogràfiques, opina que sí. En qualsevol cas -i a banda les tesis sobre ortografia-, no hi ha cap raó per pensar que el metge vallesà obtingués res més d'Ullastra, la

~~~~~
(17) Sobre la inquietud metòdica de la gramàtica dels il·lustrats i racionalistes francesos, veg. Agud (1980: 118-122).

gramàtica del qual no té cap originalitat teòrica, mostra molta més dependència descriptiva del llatí i no conté cap especial idea o punt de vista rellevant (18). Seria també d'interès descobrir si havia llegit autors com Mayans, Capmany o Baldini Rexach, i què en pensava. Ara per ara, no en tinc cap evidència.

D'altra banda si, com he dit abans, no hi ha cap prova que Petit conegués directament els tractats contemporanis de gramàtica general ni la nova lògica francesa dels Condillac o Destutt Tracy, no sembla tampoc influït directament pels estudis de lògica tradicional de l'època. A banda que el gramàtic vallesà feia servir el terme supòsit, que la lògica ja des de l'Edat mitjana com a mínim havia abandonat (veg. Lola Badia, 1989), moltes gramàtiques del moment ja havien adoptat sistemàticament el de subjecte, que en Petit apareix només de tant en tant. Les definicions de terme, oració, nom, verb i altres no s'assemblen gens, per exemple, a les dels llibres Logicae rudimenta ad usum Seminarii Episcopalis Barcinonensis (1778a) i Logicae institutiones ad usum Seminarii Episcopalis Barcinonensis (1778b), de Felip Amat, dos manuals del moment, de certa oficialitat i d'un autor de prestigi, que podia tenir

(18) De la incompetència gramatical d'Ullastra ja en va parlar Solà (1977: 215-217). En canvi, l'editora de l'obra de l'autor banyolí, Montserrat Anguera, ha tractat Ullastra massa benigne-
ment, com ja va fer notar Ruairí (1982). L'estudi que en va fer Badia (1983) tampoc no resulta gaire necessari; en canvi, el de Begarra (1985b: 86-94) sobre la seva teoria ortogràfica és rigorós i encertat. La insistència d'Anguera (1981: 77 i passim) a dir que Ullastra volia reflectir fidelment la llengua parlada em sembla exagerada, i acceptable potser només -encara que caldria matisar- en la qüestió fonètica.

a l'abast.

Un comentari final que cal afegir a aquesta relació de fonts teòriques de la gramàtica de Petit és que el metge setcentista no va basar-se sistemàticament en cap, sinó que va servir-se de cada una per a punts concrets, i que fa l'efecte que si, certament, les va tenir en compte, l'organització general del seu treball és el resultat d'una elaboració prou personal de les idees i continguts d'aquestes fonts. A més, hi ha en l'obra de Petit, com veurem, tota una sèrie de termes i conceptes que, si van ser obtinguts d'algun autor, ara per ara m'és impossible mirar de determinar de quin.

2.1.2.2. Idees gramaticals i organització de l'obra

a) Consideracions preliminars

Petit dedica quatre pàgines (8r-9v) a caracteritzar d'una manera general la gramàtica. Per ell, la gramàtica és "lo Art que ensenya de parlar bè, y escriure correctament algun Idiome; tan en Prosa, com en Vers" (p. 8r). La definició és absolutament clàssica, i no requereix cap comentari particular. Ignoro fins a quin punt l'autor estava convençut que era la millor definició o es va sentir obligat a donar-la per respecte a la tradició. Més endavant, en un passatge no dedicat a definir aquest concepte, va indicar que el "Fi y l'Objecte de tóta la Gramática" és "poder manifestar nostras ocults pensaments, ab la concertada y congruent locució" (p. 11r). Curiosament, Ballot, a la seva gramàtica castellana, també donava la

definició clàssica al començament i una de relacionada amb la manifestació dels pensaments al próleg i a l'apèndix (19). Tal volta els gramàtics no s'atrevien del tot a qüestionar la definició clàssica, però volien tenir en compte altres formulacions, com ara les procedents dels logicistes francesos del XVIII (veg. Gómez Asencio, 1981: 19-20).

En qualsevol cas, la definició de Petit respon efectivament a la concepció que ell tenia de la gramàtica, que és substancialment la tradicional: conjunt de regles que ensenyen una llengua que ja existeix, que és prèvia a la gramàtica i que aquesta reproduïx ennoblint-la i regularitzant-la. La gramàtica no és exactament, per tant, la descripció d'una realitat. El tema podria comentar-se extensament, però això implicaria en rigor fer una anàlisi general dels fonaments de la gramàtica tradicional (no específicament de la de Petit), una a la qual ja s'han dedicat amb èxit alguns autors i que depassa l'objectiu del present treball.

Fotser pot tenir interès, de tota manera, fer una breu referència a dos aspectes d'una mateixa qüestió relacionades primerament, més que no pas amb la gramàtica, amb la concepció del llenguatge. En primer lloc, crec que cal recordar que un dels fonaments implícits de la gramàtica tradicional és que la

(19) Veg. "arte de hablar y escribir rectamente" (Ballot, 1796: 19), "arte de espresar bien los pensamientos con palabras" (ib.: 9) i "la gramática determina los signos representativos de lo que dentro de sí obra el alma; y enseña [...] el modo mas feliz de espresar los pensamientos" (ib.: 259).

llengua té una organització natural, que depèn de la realitat externa, és a dir, que hi ha isomorfisme entre els idiomes i les coses. La idea, que, com se sap, ja es troba en Plató, ha estat present sota diferents formes en gairebé tota la història gramatical europea. Així, si hom considerava que una llengua era "enèrgica", això volia dir que els parlants d'aquella llengua eren també "enèrgics" (20). Aquest prejudici, diguem-ne, naturalista era de fet eficaç en el moment de formular una regla gramatical. Petit, per exemple, explica que és normal que "el Nom Substantiu sia antes que lo Adjectiu, perquè antes es la Substància que lo Accident" (p. 325v), i que cal dir "Oriënt, y Occident; Nàixer, y Morir" perquè és "conforme al Orde Natural dir las cosas ab aquella preheminiència, que tènem per naturalesa" (p. 326r). D'altra banda, aquesta idea és també la causa que els autors dividessin sistemàticament les possibilitats d'una llengua en naturals i figurades.

El segon aspecte al qual voldria fer referència, vinculat com he dit a l'anterior, és la idea que la llengua depèn també de les regles lògiques de la ment, les quals depenen al seu torn de la realitat extramental. La llengua, per tant, ja està delimitada per la ment i la realitat. El gramàtic ha de descobrir com és la realitat i la ment i deduir-ne la llengua. La llengua sempre "està donada", ja "hi és". La fonètica, per exemple, no és l'estudi dels sons per trobar-hi regularitats i

(20) Veg. Gómez Asencio (1981: 26) i, tant per a aquest paràgraf com per al següent, Arnal (1987: 51 i ss).

formular-les, sinó l'exposició d'unes regularitats "legítimes", "correctes" que ja "hi són". Això també té repercussions en la codificació gramatical, ja que el prejudici logicista fa que es prescrivin de vegades usos forçats.

Aquesta qüestió general a banda, presenta més interès, en canvi -per inusual-, el fet que Petit apuntés que hi havia tantes "Espècies" (p. 8r) de gramàtica com idiomes. No hi ha cap referència explícita en l'obra de Petit a l'oposició entre gramàtica general i gramàtica particular, però la indicació, en la codificació gramatical d'una llengua concreta, que hi havia tantes gramàtiques com idiomes no era habitual a l'època, si més no al món hispànic (veg. Gómez Asencio, 1981: 17-32). El fet tampoc no cal valorar-lo excessivament i, al meu parer, el que demostra no és que el metge vallesà conegués res del que deien els gramàtics francesos, sinó que, familiaritzat personalment amb més d'una llengua, va voler deixar constància d'un fet elemental que havia pogut observar i que els gramàtics espanyols, segurament més constrets pels motlles de les definicions de la pròpia tradició, no eren capaços de fer constar.

b) "Parts" de la gramàtica

L'organització de la gramàtica respon a la concepció de les relacions entre les unitats bàsiques de la llengua, que en línies generals no s'aparta de l'habitual de l'època: les lletres formen síl·labes, que formen diccions, que formen oracions gramaticals (p. 11r). Ara: si Petit no és original en la concepció de les unitats de la llengua i de les seves

relacions, sí que ho és en part en tot allò que té a veure amb l'entrellat i nomenclatura de les parts de la gramàtica, com veurem tot seguit. Petit considera que la gramàtica té vuit parts (pp. 3r-3v, 9v):

- 1a part: Ortologia
- 2a part: Ortografia
- 3a part: Prosòdia
- 4a part: Diccionari comú
- 5a part: Dicciologia
- 6a part: Sintaxi
- 7a part: Poesia
- 8a part: Diccionari poètic

1. Ortologia. L'ortologia és la primera part i s'ocupa, segons Petit, d'ensenyar a formar correctament els "sonidos literads" catalans (vegeu-ne diferents definicions a les pp. 8v, 9v-10r, 75v). No era gaire corrent al XVIII considerar aquesta disciplina una part de la gramàtica -de fet no ho ha estat mai-, encara que tampoc no era del tot inusitat. Cap dels tractats gramaticals castellans publicats entre 1771 i 1847 sembla que la tenen en compte (veg. Gómez Asencio, 1981: 33-42). En canvi, Martínez Gayoso, en la seva gramàtica espanyola de 1743, també havia considerat l'ortografia i ortologia -plegades- una part de la gramàtica (veg. Lázaro, 1949: 194). Potser no és una casualitat que l'obra de Martínez Gayoso -com la de Petit- vagi adreçada a la instrucció del jovent. Pere Màrtir Anglès (1742), una de les fonts de Petit, també s'havia referit a aquesta disciplina. Atès que l'ortologia consistia bàsicament a fer reconèixer els sons d'una llengua i ensenyar a pronunciar-los, no és estrany que fos

present sobretot en textos didàctics elementals. Els estatuts del Col·legi Acadèmic de primeres lletres de Barcelona, elaborats el 1795, parlaven de l'ensenyament de l'ortologia (veg. Puig i Reixach, 1985: 235). Marçet-Solà inventarien una bona colla d'ortologies -normalment com a obres independents de la gramàtica- al seu Repertori. La voluntat acumuladora i sistemàtica de Petit i l'orientació escolar de la seva obra potser és la causa que la integrés com a part de la gramàtica (21).

L'ortologia de Petit, tot i així, és molt breu, i el seu contingut i organització és comparable al d'altres ortologies com la de Sarraùasa (1800) o la Esplicacion del silabario (1800) editada pel Reial Col·legi Acadèmic de Primeres Lletres de Barcelona. Ocupa tres pàgines i escaig (9v-11v), i s'hi explica què és una vocal i quines són, què una consonant i quines són, què un diftong i quins són i què una síl·laba i quins trets generals presenta. Petit parteix del so, que, lògicament, no pot representar sinó per mitjà de lletres. Ara: els representa per mitjà del nom de la lletra, no de la lletra estricta. Així, hi ha el so "Bè" i no el so b. És en l'ortografia -de fet, una continuïtat de l'ortologia- on ja els sons són representats directament per les lletres de l'alfabet, ja que el procediment d'aquesta disciplina és invers al de

(21) Potser la certa proliferació d'ortologies responia justament a la voluntat d'ensenyar correctament la llengua pròpia als infants abans de fer-los estudiar gramàtica, és a dir, era conseqüència de la preocupació per modernitzar i difondre l'ensenyament elemental a què m'he referit abans.

l'ortologia: l'ortografia ensenya a "interpretar" fonèticament les lletres.

2. Ortografia. és la segona part de la gramàtica de Petit (vegeu-ne diferents definicions a les pp. 9r, 11v -2 cops-, 75v). Consisteix en un conjunt de regles per ensenyar a escriure els signes i les lletres correctes, i en un conjunt de regles per ensenyar a interpretar fonèticament i prosòdicament els textos escrits, és a dir, per saber llegir en veu alta (veg. pp. 11v-12r). Segurament no cal insistir a fer notar la tradició d'aquesta disciplina com a part de la gramàtica, ni la importància que ha tingut -i té- en l'ensenyament de la llengua escrita i en l'escola. L'obra de Petit és un reflex d'això. Al costat de les tres pàgines que dedica a l'ortologia, l'ortografia n'ocupa cent setanta-nou (12v-101r). Aquesta diferència és relativament lògica si tenim en compte que mentre l'ortologia forneix un equipament mínim per reconèixer i identificar els sons, i que això, de fet -com afirma el mateix Petit (p. 11v)-, s'aconsegueix "ab la perfèta imitació de la Viva Veu dels Srs. Mestres", l'ortografia ensenya el domini i la interpretació dels signes escrits. No podem oblidar que la lectura era un dels objectius de l'ensenyament de la llengua, i que en el títol mateix de la gramàtica es diu que es desitja fer aprendre "el modo de pronunciar en escrits lo Idiome Catalá" (p. 1r).

Crec que això justifica l'extensió i la varietat de temes que es tracten en aquesta part, i per què hi apareixen ques-

tions que podrien semblar més pròpies de l'ortologia. Així, Petit dedica seixanta-tres pàgines a l'exposició sistemàtica de les possibilitats estructurals de la síl.laba catalana, exposició que s'explica si es considera que té la finalitat d'ensenyar a síl.labejar qualsevol mena de mot o text escrit -qualsevol seqüència de lletres- amb què el noi es pot trobar.

L'ortografia de Petit inclou, doncs, l'alfabet amb uns comentaris (pp. 12r-13v) (22); el "Silabari Català Escrit; Antig, y Modern" -és a dir les síl.labes representades, alhora, amb l'ortografia que proposa Petit i la que ell considera antiga- (pp. 13v-49r), on relaciona també els diftongs catalans (pp. 45v-49r); un comentari extens de cada una de les lletres de l'alfabet (pp. 49r-40r); l'"Us de Lletra Majúscula" (pp. 70r-71r); les "Abreviaduras" -incloses les numèriques- (pp. 71r-74r); unes explicacions sobre la lectura (pp. 74r-76v); el "Diccionisme Ortogràfico-Català", un conjunt de preceptes sobre la partició de ratlles i la disposició dels paràgrafs (pp. 76v-77v); les "Règglas Catalanas De Silabejar, Lletrejar, ó Confejar" (pp. 77v-82r); la "Signatura Ortografico-Catalana", un conjunt de normes sobre l'ús de signes auxiliars en l'escriptura -parèntesis, cometes, etc.- (pp. 82r-87r); la "Puntuació", prou extensa (pp. 87r-95r) -el primer tractat de puntuació catalana?-; i l'acce tuació (pp. 95r-101r).

3. Prosòdia. és la tercera part de la gramàtica de Petit i,

(22) En diu "Alfabet", "Abechedari", "A.B.C." i "Carta catalana", però no beceroles.

En relació a l'ortografia, és breu: encara no disset pàgines (pp. 101v-110r). Era freqüent entre els tractadistes d'incloure-la en la gramàtica. Pel metge vallesà, aquesta disciplina ensenya a reconèixer l'accent dels mots i, doncs, a pronunciar-los amb l'entonació adequada (vegeu-ne la definició a les pp. 9r, 75v i 101v). Cal fer notar que en el treball de Petit la teoria estricta de l'accentuació -classes d'accents gràfics i tòncics, sons i síl·labes que en poden portar- forma part de l'ortografia, i que la prosòdia només s'ocupa de la interpretació tonal de les paraules. Com veurem (2.2.2.), el gramàtic setcentista, que desenvolupa un complex entrellat teòric i terminològic basat en escales solfístiques, manifesta unes idees sobre aquesta qüestió originals i sorprenents, les quals, però, no presenten excessiu interès descriptiu ni explicatiu.

4. Diccionari comú. És per Petit la quarta part de la gramàtica. Pel que sé, la idea és, sense cap mena de dubte, d'una originalitat innegable. El que té interès no és, de tota manera, el simple fet que Petit l'afegís a la llista de les parts de la gramàtica, sinó justament que ho va fer, al meu parer, d'una manera orgànica, integrant-la conceptualment en el conjunt del sistema gramatical. La definició de diccionari és en rigor trivial -"Llibre Grand, hõnd sòn continuadas, en fõrma Alfabética Inicial la majõr part de las Digcions, Vocabbles, ó Paraulas Catalanas" (p. 9r; vegeu-ne també la definició a les pp. 76r : 110r)-. El que sobta és que afageixi que no podem fer servir les paraules tal com es troben al diccionari, sinó

que "han de sèr preparadas, y polidas per medi de la Dicciologia, que las reduhex tòtas á solas nou Especies, y prepara sos Individuos pera la Oració Gramatical" (p. 9v). Les paraules, "preparadas, y polidas" per la dicciologia, esdevenen llavors "Parts de la Oració Gramatical en abtitud". I, "ja unidas y lligadas en ella [l'oració], às diuen Parts en agtualidad" (p. 9v). L'acció d'unir en l'oració els mots preparats per la dicciologia és la composició, que rep el nom de sintaxi si es tracta de composició en prosa, i de poesia si es tracta de composició en vers (p. 9v; veg. també pp. 76r, 111r-112r).

Petit, lògicament, no s'ocupa d'elaborar aquesta quarta part de la gramàtica. Com he explicat abans, opinava que ja estava realitzada gràcies a Esteve, Bellvitges i Juglà. En el seu treball el capítol dedicat al diccionari ocupa tot just una pàgina (pp. 110r-110v), en la qual el defineix i assenyala que el millor en català és el Diccionario catalan-castellano-latino (1803-1805) d'aquests tres autors, i que, per tant, ha de col·locar-se en aquell espai.

5. Dicciologia. És la cinquena part de la gramàtica. El terme sembla encunyat per ell mateix, a partir del primitiu dicció. El contingut d'aquesta secció del llibre és el mateix que apareix a la majoria de gramàtiques del moment sota el nom d'analogia o etimologia (vegeu-ne la definició a les pp. 9v, 76r, 111r, 112r), és a dir, l'estudi de la morfologia i

d'algunes qüestions sintàctiques com ara la definició i divisió de les categories. És la part més extensa de l'obra de Petit, i ocupa quatre-cents vint pàgines (111r-323v). Després d'uns paràgrafs introductoris (pp. 111r-112r), s'hi fa, abans que qualsevol altra cosa, una extensíssima crítica de la manera com Ballot havia codificat els clítics, sobretot els pronoms (pp. 112r-133v). A continuació hi ha una presentació general de les categories sintàctiques (pp. 134r-135r), i el tractat de la morfologia de cada una d'aquestes categories, primerament les variables i després les invariables: l'article (pp. 135r-137v), el nom -substantiu i adjectiu- (pp. 137v-177r), el verb (pp. 195v-300r), el participi (pp. 300r-309v), l'adverbi (pp. 309v-315v), la preposició (pp. 315v-319r), la interjecció (pp. 319r-320v) i la conjunció (pp. 320v-323v).

6. Sintaxi. És la sisena part de la gramàtica, i "enseña á construir la Oració Gramatical en Prosa" (p. 323v; vegeu-ne també la definició a les pp. 9v, 76r). Ocupa noranta-una pàgines (323v-368r) i, si en comparació amb altres parts com l'ortografia o la dicciologia és curta, de fet és força extensa si tenim en compte l'espai que hi dediquen normalment les gramàtiques del moment. A més, Petit va deixar, en l'última versió del seu treball, aquesta part incompleta. El metge vallesà havia dividit la sintaxi en natural i figurada, i aquella en concordança, règim i "mera-construcció". En el seu treball només s'hi tracta la concordança i el règim. La "mera-construcció" va ser només començada -no ocupa ni una pàgina-, i el tractat de la sintaxi figurada ja no s'arribà a

redactar, si bé sí que l'havia completada en la primera redacció, on tractava d'algunes figures retòriques.

7. Poesia. Constituïa, pel metge setcentista, la setena part de la gramàtica, i tenia com a finalitat l'ensenyament de la composició en vers (vegeu-ne la definició a les pp. 9v, 76r, 82r, 323v). Ignoro si Petit tenia intenció d'elaborar-la i incloure-la en el seu llibre, i si de fet la va redactar. Com he dit, no és al manuscrit de la gramàtica ni tampoc figura entre els altres papers de Petit que he pogut consultar.

8. Finalment, Petit considera que la vuitena part de la gramàtica és el diccionari poètic, que és a la poesia el que el diccionari comú és a la prosa (veg. pp. 9v, 76r, 82r). El metge vallesà sí que va redactar aquesta part de la gramàtica, però, almenys tal com ens han arribat els seus papers, constitueix una obra a banda. En les pàgines de la gramàtica hi fa repetides al·lusions, però desconec també en aquest cas si Petit pretenia adjuntar-l'hi.

c) Consideracions finals

Una de les primeres conclusions a què pot arribar el lector e aminant com Petit va organitzar la seva gramàtica és que el metge vallesà tenia una voluntat acumuladora i integradora i volia abastar tot allò que li fos possible. Nebrija havia dividit la gramàtica en quatre parts: ortografia, prosòdia, etimologia i sintaxi. Aquesta divisió sembla que va pesar molt en la tradició espanyola. És la que presenten al segle XVIII

-canviant en alguns casos el terme etimologia pel d'analogia- els tractats gramaticals de Benito de San Pedro (1769; veg. Ramajo, 1987: 36), Gobeyos (1780; veg. Gómez Asencio, 1981: 35-37), la Real Academia (1796), Ballot (1796), Mello (1797) i altres. Petit va mantenir aquestes quatre parts -canviant el nom d'analogia o etimologia pel de dicciologia, com hem vist-, però n'hi va afegir quatre més: l'ortologia, el diccionari, la poesia i el diccionari poètic. De fet hi havia també tractadistes que reduïen les parts de la gramàtica a dues i altres que no hi feien cap divisió. El que era del tot inusual era considerar-ne més de quatre (22).

A més d'opinar que la gramàtica constava de totes aquestes parts, Petit les va justificar globalment, d'una manera orgànica, circumstància tampoc habitual en els tractats gramaticals escolars de l'època. Crec que la idea de procés orgànic i sistemàtic amb què lliga totes aquestes parts és el que li confereix el principal interès. Així, si el primer que havia de fer l'infant per adquirir el control de l'idioma era aprendre a formar els "Sonidos humans literads" i descobrir que constituïen paraules, era lògic que la primera part de la gramàtica fos l'ortologia. Si després calia aprendre a "á posar

(22) Entre els gramàtics espanyols no és fins ben entrat el segle XIX que alguns divideixen els seus tractats en cinc, set, vuit i nou parts (veg. Calero, 1986: 42-46). Entre aquests, alguns hi incorporen l'ortologia; només un la poètica -Fernández Monje en el seu Curso elemental de la lengua española (1854)- i només un el diccionari -Gregorio Herráinz en el seu Compendio de gramática castellana (1870)- (veg. Calero, 1986: 36-48).

en escrits" aquests sons i aquestes mots, la segona part havia de ser l'ortografia. I si la tercera habilitat necessària era llegir correctament en veu alta les paraules, la prosòdia havia de ser la tercera part (veg. pp. 75r-75v i 8r-9r).

Per Petit les paraules, llavors, "escritas segons regglas de Ortologia, Ortografia, y Prosodia", es trobaven ordenades en el diccionari o "Vocabulari comú" -quarta part de la gramàtica-. Per "compóndrer las Oracions gramaticals", calia "reduhir" les paraules del diccionari a nou espècies i "preparar" cada un dels individus d'aquestes espècies. Això corresponia a la dicciologia, que era la cinquena part de la gramàtica i que, com he dit, convertia els mots en "parts de la Oració en abtitud". Aquestes parts de l'oració en aptitud esdevenien "Parts de la Oració en actualitat" quan, per mitjà de les regles de la sinta i -sisena part de la gramàtica-, passaven a formar oracions en prosa. Si, en canvi, calia compondre-hi versos, havien de seguir les regles de la poesia -setena part-, amb l'auili del diccionari poètic, vuitena i última part de la gramàtica (veg. pp. 75r-76r i 9r-9v).

Petit, doncs, sense tenir-ne cap precedent immediat ni clar, va plantejar la gramàtica com si fos gairebé una teoria completa de l'expressió, acostant-se, segurament sense pretendre-ho -i sense els fonaments filosòfics d'aquest-, a plantejaments com els de Gómez Hermosilla en el seu Arte de hablar en prosa y en verso (1826). Amb tota probabilitat les motivacions del metge vallesà eren estrictament pràctiques i didàctiques.

compondre una eina eficaç per capacitar el jove lector en el domini de tots els aspectes de la llengua. Però això no impedeix -al contrari, en el seu cas sembla que ho va implicar- que s'esforcés per relacionar i explicar tots els elements de l'idioma, per presentar-los coherentment i sistemàticament i que creés, amb aquesta finalitat, termes i conceptes allà on no en trobava. Crec que és per això que la seva gramàtica, encara que no calgui considerar-la com a pertanyent als cercles erudits que pretenien indagar en la realitat segons els nous pressupostos de la Il·lustració, presenta aspectes d'una originalitat indubtable

2.1.2.3. El reformisme terminològic

a) Presentació

El metge vallesà utilitza una terminologia en molts aspectes innovadora, a voltes aparentment complexa, que fa -si el lector no llegeix ordenadament l'obra i amb una certa calma- que les seves argumentacions i descripcions siguin sovint difícils de seguir, i que freqüentment resulti impossible entendre'n frases o paràgrafs solts. Crec que és per aquest motiu que a Segarra (1985b: 94) les pàgines de Petit li semblen enrevessades i de vegades pràcticament intel·ligibles. La peculiar terminologia de Petit també pot produir la impressió que es tracta d'una gramàtica on pesa força la teoria, però de fet té poca orientació especulativa.

El caràcter innovador de la terminologia de Petit, de vegades

des d'un estil metafòric peculiar, ja va ser destacat per Rossich (1979: 31) quan n'examinava el Diccionari poètic, a propòsit del qual va indicar que el pintoresc sistema de classificació de les terminacions verbals del nostre gramàtic mereix "tenir un lloc en la història de les idees lingüístiques al nostre país". I és que Petit hi classificava els verbs, en funció de les terminacions verbals, en imperis, regnes, províncies, corregiments i pobles (veg. ms. 1127 de la Biblioteca de Catalunya). Constitueixen altres mostres d'aquest pintoresquisme la descripció al·legòrica de l'oració, en la qual hi ha una paraula -el nom- que és la "Soberana, ó la Reyna de la Oració Gramatical", la qual "governa, per medi de sos Ministres, que són els Verbs" (p. 331r); l'afirmació que els verbs de la tercera conjugació que presenten alguna forma semblant als de la segona són "Oriondos" d'aquesta conjugació (p. 247v); o la indicació que la interjecció no té "puesto assalariad" en l'oració (p. 319r).

Certament, al XVIII espanyol i català hi havia preocupació per la manca de lèxic tècnic i científic i per la necessitat d'adequar-ho a les noves troballes i descobriments -sobretot per l'aclaparador domini del francès en aquest terreny-, i potser això també afectava la gramàtica i l'ortografia. Pere Màrtir Angler (1742: 24-24) parla de "locales terminativas" i Sarrabasa (1931: 16) de lletres "unisonas". I Agustí Eura, davant de la necessitat d'ampliar la llengua, opina que "es millor usar dels termes propiíssims de altres idiomes que inventarne de nous temerariament" (apud Prats, 1974: 42-43),

afirmació que fa pensar que altres optaven efectivament per inventar-ne de nous, temeràriament a parer d'Eura.

A més d'obeir a aquest sentiment ambiental, el reformisme de Petit segurament també tenia una altra causa. El fet de no haver-se de sotmetre a crítica pública, de no sentir-se engavanyat per una tradició erudita i per l'alt món acadèmic, el caràcter estrictament pedagògic i -si se'm permet l'expressió- casolà del seu treball, el desconeixement mateix de les tesis gramaticals dels autors més avançats donava a Petit una gran llibertat i flexibilitat, com hem pogut comprovar amb les terminacions verbals i l'al·legoria de l'oració.

Lògicament, tot això no explicaria res si d'altra banda no hi hagués en Petit, efectivament, una voluntat d'elaborar una obra completa, coherent i sistemàtica, de raonar i justificar les seves afirmacions i d'arribar eficaçment i ordenadament al lector, circumstàncies que no signifiquen pas, de tota manera, que Petit partís de cap apriorisme teòric que invalidés la terminologia vigent llavors -que ell de fet assumeix-. Fa l'efecte que és la necessitat de fer distincions i precisions no usuals el que l'empeny a proveir-se de termes específics nous, a combinar d'una manera peculiar els que tenia a l'abast i a utilitzar sistemàticament referents existents però infreqüents. En línies generals és molt difícil saber exactament si un mot era invenció seva: tot sovint l'únic que podem dir és que no era usual en les gramàtiques de l'època.

En qualsevol cas, pot afirmar-se que Petit sí que tenia certa consciència de creador terminològic. En les pàgines dedicades als signes auxiliars de l'escriptura, després d'explicar què són les cometes, el gramàtic afegeix que els "anomenan los Impressors Castellans Comillas; y nosaltres podriam anomenar-los Comets, ó dos Comes Aparellads" (p. 84v).

b) Exemples

1. Alguns d'aquests termes semblen encunyats directament per Petit, com ara, a banda del de comets vist en el paràgraf anterior, els següents:

- dicciologia, al qual ja m'he referit (veg. 2.1.2.2. b) § 5).
- diccionisme, conjunt de preceptes sobre la partició de ratlles i la disposició dels paràgrafs en el full (pp. 76r-77v).
- nasíticas, de nas, referit a lletres (p. 63v).
- vice-vocal, y grega en funció de nucli sil·làbic (p. 236v).
- artigglars, adjectiu a partir d'article (p. 117r).
- signatura, almenys amb el sentit que ell li dona de conjunt de normes sobre l'ús de signes auxiliars en l'escriptura: parèntesis, cometes, etc. (pp. 76r i 92r-87r) (23).

2. En altres casos la innovació consisteix en la transcategorització d'un mot típic del llenguatge gramatical:

- clausulad, "llegir clausulad", donant a cada clàusula l'entonació corresponent (p. 11v).
- membrad i desmembrad, període amb més d'una clàusula o amb

(23) En aquests paràgrafs escric els mots de Petit subratllats, sempre en minúscula però respectant-ne l'ortografia i accentuació originals. Indico normalment una sola ocurrència, encara que solen haver-n'hi més.

una sola clàusula (p. 87v).

-liquant i liquada, a partir de la usual liquida. La consonant liquant és la que pot anar acompanyada d'una líquida; la vocal liquada és la "u" semiconsonant (p. 44v)

-comunisad, nom propi que ha passat a comú -i.e., tots els propis que s'apliquen a més d'un individu- (p. 139r).

-neutrelisad (p. 135v) i neutralisat (p. 147r), de neutre, aplicat respectivament a adjectius i pronoms.

-senerisad, de sinerese. Article senerisad: amb el qual s'ha "comès" una sinèresi (p. 132v).

-sinalefada, paraula amb la qual s'ha "comès" una sinalefa (p. 273v).

-conjugals, "lletres" pròpies de les terminacions de cada conjugació (p. 252v).

-encliticad o pronominat, verb "flecionat" per un pronom clític (pp. 143r, 264r) (24).

3. En altres la innovació consisteix sobretot en la formació de compostos sintàctics a partir de termes habituals o imitant compostos savis:

-punts defegtius forsads, que es posen quan a l'original que es copia hi ha mots que no es poden llegir; i punts electivo-defegtius, que es posen quan voluntàriament s'ha omès algun mot o paràgraf en una citació (p. 85v-86r).

-abreviacions aritmetico-comunes: 1er, 2n, etc. (p. 73v), perquè hi ha xifres numèriques i lletres comunes.

-triftons liquido-verdaders (els pronunciats -quau-), ortografico-verdaders (triftons aparents per causa d'una u que no es pronuncia -moqueu-), liquido-figurads (seqüència formada per un diftong creixent i un hiatus -liquian- (pp. 48v-49r).

-sil·labes equi-sonants (de diferent grafia però idèntic so)

(24) Potser també l'adjectiu predispositiva del títol, encara que en aquest cas el primitiu predisposar no pertany específicament al llenguatge gramatical, i altres com individuads (p. 141r) -d'individuar-, exceptar (p. 64v i passim) -d'excepció o excepte- i lletres comensals (p. 215v) -del començament d'un mot-.

i dissonants (de diferent so) (p. 14r); mono-litera (d'una sola lletra) i poli-litera.

-vocal débil-sonant, que fa de seminucli en un diftong creixent (p. 86r); pleni-sonant, que fa de nucli de síl·laba (p. 86r); i junt-sonant, que fa de seminucli en un diftong decreixent (pp. 16r, 69r).

-lletra no-sonant, que no es pronuncia (p. 66r).

-pronom demostrativo-possessiu o demostratiu (p. 141r).

-terminació gramatical capital, cada una de les terminacions d'infinitiu dels diferents grups de cada conjugació (p. 222r).

-correspondència alfabetico-vocal d'una conjugació (p.251r): correspondència entre la terminació d'infinitiu d'una conjugació i la terminació d'alguns temps de la mateixa conjugació (25).

4. Finalment, en alguns casos la sensació de novetat no la produeix específicament la creació terminològica, sinó la peculiar intervenció d'alguns adjectius -o d'alguns noms- en diverses classificacions. Així, els diftongs són verdadèrs, liquids, ortogràfics i figurads (p. 45v; veg. 2.2.4.2); els signes ortogràfics són essencials i accidentals (p. 74v); i les paraules són accentualment agudas, mudas, brèus i corredissas (p. 82r; veg. 2.2.2).

Per acabar, crec que cal destacar com un encert que Petit denominés diccions enclíticas els pronoms febles (p. 112r i passim), denominació que, tot i que no devia ser original seva, no és fàcil de trobar en els textos gramaticals del moment i,

(25) Podem incloure aquí formacions sintagmàtiques que potser no poden considerar-se pròpiament compostos -i que dono ara entre cometes-: "Veus catalanas literadas, significativas y compositivas" (p. 8r); lletres "Cosinas-Germanas Nasíticas ó Nasals" (p. 63v).

en qualsevol cas, és el primer gramàtic català que la fa servir.

2.1.3. Caracterització del català. Model de llengua

2.1.3.1. Idees generals sobre la llengua catalana

El caràcter pràctic i pedagògic de la gramàtica de Petit fa que el lector no hi trobi gaires reflexions erudites ni afirmacions d'abast general sobre el caràcter de la llengua catalana, el seu origen, història i extensió, els seus clàssics, el seu estat actual i les seves perspectives. Amb tot, al llarg del treball poden espigolar-se algunes observacions i assercions de diversa mena que penso que pot tenir interès de presentar plegades, ja que donen idea del pensament de Petit sobre aquests temes. Em referiré, doncs, per aquest ordre, a les idees de Petit sobre l'origen i relacions del català, les llengües que hi han influït, els trets i qualitats generals que el caracteritzen i els elements i usos de la llengua que considera antics.

a) Orígens i història del català

Petit fa molt poques afirmacions sobre l'origen i relacions de parentiu del català, que sempre denomina llengua o idioma. Una idea que apareix al llarg de tota l'obra, però, és que la llengua catalana procedeix directament de la llatina. Expressions com "nostra difunta Mare la Llengua Llatina" (p. 52r), "nostra mare la Llengua Llatina" (p. 55r), són fàcils de trobar (veg. també pp. 2v, 95r). El fet que un gramàtic del XVIII

concebi la idea que el català és una llengua, que procedeix del llatí no és del tot sorprenent. Sembla que hi havia una certa tradició en aquest sentit (26). Petit podia haver obtingut la idea d'Anglès. D'altra banda, no apareix en tota la gramàtica el terme llemosí ni hi ha cap al·lusió al provençal ni a la llengua del sud de les Gàl·lies. Potser aquí v. seguir el Marquès de Llió, autor que sabem que Petit havia llegit i que rebutjava aquest referent (veg. Rafanell, 1990: 265-270), o Anglès mateix, que tampoc no l'utilitzà (27).

A més del català, Petit considera, tal com ell ho diu, "Fillas de la Llatina" les llengües italiana, francesa i castellana (que anomena indistintament castellana o espanyola, potser més així). No sabem què pensava de l'occità. D'aquestes llengües, el metge vallesà opina que les que s'assemblen més entre si són la catalana i la castellana, que qualifica sovint de "Germanas Bassònas" (p. 95r; veg. també p. 2v, 7r, 76v,

(26) Anglès, Ullastra, Eura, Ballot i altres expressen una opinió semblant. Segarra (1985b: 391) se sorpren que Anglès ho faci. En rigor, hi havia també la idea que el català no solament era de +iliació llatina directa -i que per tant no procedia de l'occità-, sinó fins i tot que era, precisament, mare de l'occità mateix. A Ginebra (1989a: 144-145) vaig donar algunes dades sobre això, que la tesi de Rafanell (1990) confirma, amplia i explica. El problema del llemosinisme és més complex que no s'havia pensat. Sobre aquesta qüestió, veg. la tesi recent de Rafanell (1990), especialment les pàgines sobre el segle XVIII (231-472).

(27) Pel que s'ha dit en la nota anterior, l'originalitat d'Anglès, tal com es desprèn del que en diu Rafanell (1990: 263-265), no sembla que sigui fer venir el català directament del llatí, sinó desvincular-lo completament del provençal. L'absència d'al·lusions al terme llemosí en la gramàtica de Petit pot ser també conseqüència d'un cert antillemosinisme ambiental de la darrerria del XVIII (veg. Rafanell, 1990: 311, 322).

103r). Petit sosté que totes dues llengües van néixer alhora, "en un mateix part", durant l'ocupació romana de la Península, primerament com a "Llatins xamporrads". Les invasions dels gots i dels musulmans "desfiguraren" molt tots dos idiomes, que no van perdre, però, la "natural inclinació a sa ja difunta Mare" (pp. 2v-3r) (28).

El gramàtic vallesà considera que el català ha obtingut el seu cabal lèxic principalment de llatí, però que també té mots procedents del grec, l'àrab i el "Godo" (p. 162v). Sorpren, en canvi, que no digui res de la influència lèxica del castellà en el català. És possible que, com la majoria dels seus contemporanis, no en tingués gaire consciència. De fet, les poques vegades que parla explícitament de castellanisme "manifest" ho fa per referir-se a les contraccions de preposició i article, indicant que les considera pròpies del català, i que no fer-les és, per tant, un castellanisme "manifest" (pp. 116r, 136v). Com és habitual en molts autors de l'època, força castellanismes flagrants li semblen genuïnament catalans (veg. p. 193v i passim) (29).

(28) Aquí hi pot haver el ressò d'autors com Antoni de Bastero, que també concedia molta importància a l'àrab com a "desfigurador" de llatí peninsular (veg. Rafanell, 1990: 237, 240), o fins i tot del seu germà Josep de Bastero, que en el discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de Bones Lletres -que no es publicà però que Petit podia conèixer- havia parlat del paper dels gots en la corrupció del llatí (veg. Rafanell, 1990: 284), o d'Antoni Francesc de Tudó (veg. Comas, 1963-1968: 236). La consideració de l'estreta proximitat entre el castellà i el català pot tenir una explicació convincent gràcies a la idea de Rossich (1989: 539) (veg. 2.1.1.2).

(29) Com ha mostrat algun estudiós (veg., per exemple, Fuster,